

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Diplomová práce

2014

Regina Kluchová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Regina Kluchová

**Multikulturalismus v Nizozemí od roku
2005**

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Regina Kluchová**

Vedoucí práce: PhDr. Lukáš Linek, Ph.D.

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

KLUCHOVÁ, Regina. *Multikulturalismus v Nizozemí od roku 2005*. Praha, 2014. 65 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Lukáš Linek, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce zaměřená na multikulturalismus v Nizozemí byla inspirována politickou diskusí o soužití menšin a většinových společností v Evropě. Téma asimilace kontra přijetí odlišnosti menšin není tématem novým, ale dopady politického skloňování multikulturalismu na evropské úrovni v posledních letech znovuotevřely otázku aplikace teorie multikulturalismu v sociálních otázkách. V následujícím textu shrnuji nové trendy v multikulturální teorii a konfrontuji ji s vývojem situace v Nizozemí od roku 2005, a to převážně v oblastech přístupu k nizozemskému státnímu občanství, vzdělávání a podmínek na trhu práce. Studie dokazuje, že se Nizozemí ve sledovaném období výrazně neodchýlilo od multikulturálního společenského trendu.

Abstract

Diploma thesis is focused on multiculturalism in Netherlands and was inspired by political discussion on cohabitation of minorities and mayor societies in Europe. The issue of assimilation contra diversity acceptance is not anyhow new, but inflection of multiculturalism at European level during the last couple of years re-opened the issue of application the multicultural theory in social affairs. The following text is summarizing new trends in multicultural theory and those are confronted with situation in Netherlands since 2005 mainly in areas of access to national Dutch citizenship, education and labour market conditions. The study shows that there were no significant deviations from multicultural trend in Dutch society.

Klíčová slova

Multikulturalismus, Nizozemí, imigranti, integrace, politika.

Keywords

Multiculturalism, Netherlands, immigrants, integration, policy.

Rozsah práce: 65 normostran

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 31. 7. 2014

Regina Kluchová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce Lukáši Linkovi za nasměrování, trpělivost a cenné rady. Dále Michalu Večeřovi za korekturu a podporu.

Institut sociologických studií

Teze diplomové práce

Předpokládaný název práce:

Multikulturalismus v Nizozemí po roce 2005

Námět práce:

Multikulturalismus je relativně nový směr, jehož počátek je podle literatury datován do 70. let 20. století (např. Kymlicka, 1989; Laden et al., 2007). Vznikl v reakci na kolonialismus jako možné řešení konfliktů, které se vyskytly ve spojení s nutností koexistence majoritní společnosti a menšin. Menšiny se snaží v existujícím uspořádání prosadit vlastní zájmy a jejich nárokování vede ke střetu s majoritou. Hlavní témata jsou nasnadě. Jaká práva těmto skupinám přiznat a jaký status v rámci společnosti náleží jednotlivým imigrantům? Objevuje se téma diverzity, skupinových odlišností a uznání minoritních národů. Jak se tedy multikulturalismus jako politický směr projevuje v politice jednotlivých států? Zaměřím se na Nizozemí, místní pojetí multikulturalismu a jeho reálnou podobu v rámci legislativy. Jedním z faktorů, podle nichž je multikulturalismus určován, je přístup k občanství. Občanství jako takové se stalo centrální kategorií imigračních procesů a vztahů k menšinám (Koopmans et al., 2005). Jednotlivé státy mají na základě kulturní historie odlišné přístupy k občanství a národnosti a také k přiznání skupinových práv imigrantům. Přístup menšin ke státnímu občanství je definován třemi základními principy, kterými jsou *jus soli*, *jus sanguinis* nebo *jus domicili*. Tyto principy zajišťují imigrantům přístup ke stejným právům před zákonem hostitelské země, jaké tato poskytuje stávajícím občanům. Hlavním cílem práce je zmapovat vývoj multikulturalismu v Nizozemí od roku 2005, což je rok vydání Koopmansova textu (Koopmans et al., 2005). V knize je uvedeno 5 evropských zemí a jejich přístup k občanství ve vztahu k imigrantům. Podle této studie bylo Nizozemí nejbližší k multikulturalismu. Důraz bude kladen na rok 2010, v němž přední politici Evropské Unie (Sarkozy, Merkelová a Cameron) v médiích prohlásili, že Multikulturalismus selhal. Toto tvrzení je podle mě stejně odvážné, jako tvrdit totéž o

demokracii, neb se jedná o ideální stav, ke kterému je úkolem se přiblížit za pomoci sociopolitických opatření.

Předpokládané metody zpracování:

Hlavním nástrojem bude obsahová analýza případových studií, textů mapujících historický vývoj multikulturalismu v rámci sociální teorie, typologie jednotlivých státních politik a teoretických pojednání o kulturní diverzitě a sociální rovnosti nejen v Nizozemí.

Předběžná struktura práce:

- a) teorie multikulturalismu, uznání a rovnosti
- b) státní občanství jako determinanta sociální rovnosti
- c) komparace dat o vybraných státech (NL, GB, Fr., Něm., USA)
- e) závěry

Orientační seznam literatury (bude doplněna):

Bax, E. 1995; Cleavage in Dutch Society: Changing Patterns of Social and Economic Discrimination

Fraser, N. 1997; Rozvíjení radikální imaginace: Globální přerozdělování, uznání a reprezentace (nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR)

Fraser, N.; Honneth, A. 2004; Přerozdělování nebo uznání? (nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR)

Guibernau M.; Rex. J. 1997; The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration. Polity Press

Kelly, P. 2002; Multiculturalism Reconsidered (Cambridge: Polity Press)

Koopmans et al., 2005; Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe (Social Movements, Protest and Contention) (University of Minnesota Press)

Kymlicka, W. 1995; Multicultural Citizenship (Oxford: Oxford University Press)

- Kymlicka, W. 2001; *Politics in Vernacular: Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship* (Oxford: Oxford University Press)
- Laden, A. et al., 2007; *Multiculturalism and Political Theory* (Cambridge: Cambridge University Press)
- Maussen, M. 2004; Policy discourses on mosques in the Netherlands 1998-2002: Contested constructions. *Ethical Theory and Moral Practice*, Vol. 7, 147 -162.
- Radtke, F. 2003; Multiculturalism in Germany: Local Management of Immigrant's Social Inclusion. *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, Vol. 5, No. 1, 55 – 76
- Shachar A., Hirschl, R. 2007; Citizenship as Inherited Property. *Political theory*, Vol. 35.
- Spruyt, B. 2007; *Can't We Discuss This? Liberalism and the Challenge of Islam in the Netherlands*. Published by Elsevier Limited on behalf of Foreign Policy Research Institute
- Taylor, Ch. 1994; *Zkoumání politiky uznání: Multikulturalismus*. Nakladatelství EPOCH. Filozofický ústav AV ČR
- Wenden, C. 2003; Multiculturalism in France. *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, Vol. 5, No. 1, 77 – 87

Konzultant práce: PhDr. Lukáš Linek, Ph.D.

Obsah

ÚVOD	2
1. MULTIKULTURALISMUS.....	5
1.1 HISTORIE POJMU MULTIKULTURALISMUS	5
1.2 DISKUSE O MINORITNÍCH PRÁVECH A MULTIKULTURALISMU	6
1.3 6.1 POŽADAVKY IMIGRANTŮ.....	10
1.4 PRAVICOVÝ EXTREMISMUS V NIZOZEMÍ	12
2. METODOLOGIE	15
2.1 DESKRIPTIVNÍ PŘÍPADOVÁ STUDIE	15
2.2 TYPY PŘÍSTUPU K OBČANSTVÍ.....	16
2.3 TŘI OBLASTI INTEGRACE PŘISTĚHOVALCŮ	19
4. PŘÍSTUP DO ZEMĚ A ZÍSKÁNÍ STÁTNÍHO OBČANSTVÍ	21
4.1 IMIGRACE DO NIZOZEMÍ V EVROPSKÉM KONTEXTU	21
4.2 TRENDY VE SLOŽENÍ NIZOZEMSKÉ POPULACE	25
4.3 DISKRIMINACE A ROVNOST V NIZOZEMSKÉ LEGISLATIVĚ.....	28
5. VEŘEJNÉ VZDĚLÁVÁNÍ	33
5.1 VZDĚLÁVÁNÍ JAKO SOUČÁST ODDĚLENÝCH SPOLEČENSKÝCH PILÍŘŮ	33
5.2 ÚSTAVA A VZDĚLÁVÁNÍ.....	34
5.3 STÁTNÍ FINANCOVÁNÍ ISLÁMSKÉHO ŠKOLSTVÍ.....	35
6. PODMÍNKY PŘISTĚHOVALCŮ NA PRACOVNÍM TRHU.....	36
6.1 NEKVALIFIKOVANÁ PRÁCE	36
6.2 PRACOVNÍ PODMÍNKY PŘISTĚHOVALCŮ V LEGISLATIVĚ.....	37
ZÁVĚR	42
POUŽITÁ LITERATURA.....	45
SEZNAM PŘÍLOH.....	51
PŘÍLOHY.....	52

Úvod

V říjnu 2010 prohlásila německá kancléřka Angela Merkelová, že multikulturní přístup k imigrační politice selhal. Obdobný výrok zazněl v únoru 2011 od britského ministra Davida Camerona a byl následován francouzským exprezidentem Nicolasem Sarkozym (toho času ještě ve funkci), který vystoupil s prohlášením, že se Evropa soustředí výhradně na identitu přistěhovalců, místo na identitu státu, který imigranta přivítá. Jedná se o objektivní konstatování selhání sociálněpolitického směru, nebo je to populistický boj o moc?

Všichni výše zmínění jsou hlavními představiteli silných evropských států, které formují Evropskou unii a stály u jejího vzniku. Jejich výroky jsou v běžných médiích spjaty s pojmem ‚krize / selhání / pád multikulturalismu‘. Pomineme-li současnou popularitu pojmu ‚krize‘ (ekonomická, finanční, politická a další) jako takového a přihlédneme-li konkrétně k dilematu multikulturního uspořádání evropské společnosti, nezbyvá, než se zamyslet nad tím, co multikulturalismus je a jak byl původně definován. T. Hirt v úvodu svého textu ‚Multikulturalismus: Uzavřená kapitola nebo aktuální politická vize?‘ píše: *‚S etiketou multikulturalismus se v politickém, populárním i akademickém diskurzu nakládá poměrně ledabyly, a tak není divu, že se pod ní skrývá obtížně uchopitelná změť různých myšlenek, postojů, praxí a paradoxů. Ve většině souhrnných pojednání o daném tématu proto nalezneme spíše povzdech nad mlhavostí multikulturalistické myšlenkové produkce, než jednoznačnou definici či přehledné vymezení konceptuálních východisek.‘* (Hirt, 2008; s. 1). Podle teoretiků prosazujících multikulturalismus jako nutnou reakci na globalizaci (např. Kymlicka, Laden, Kelly) a migraci osob se jedná o rovný přístup ke všem kulturám a etnikům existujícím v jednom prostoru. Dá se tedy říci, že multikulturalismus je ideální model společnosti, kde je koexistence různých etnik a kultur možná (a nutná) bez konfliktu a za předpokladu jejich vzájemné rovnosti. Jinými slovy každý občan má možnost vyznávat jakékoliv náboženství, být příslušníkem libovolného etnika a vyznávat jakoukoli kulturu, aniž by tato byla méněcennou v porovnání s kulturou, která početně převládá, nebo je v dané

zemi přítomna historicky déle. Po zhodnocení sociální situace kulturních menšin ve státech napříč Evropou se můžeme domnívat, že multikulturalismus neexistuje a neexistoval ve své čiré podobě nikdy. Socioekonomická situace přistěhovalců je dlouhodobě statisticky horší, než v případě původních obyvatel. Integrace menšin do většinové společnosti je problematická. Požadavek na asimilaci, tedy přijetí místní kultury přistěhovalci i jinými menšinami je z podstaty v rozporu s multikulturní ideou rovnosti etnik a jejich kultur. Jak tedy mohl multikulturalismus selhat, když nebyl nikdy nastolen?

Evropské státy a jejich politiky stojí na myšlence liberalismu, demokracie a rovnosti a z toho důvodu si je pro život vybírají mnohdy přistěhovalci ze států, které tyto hodnoty neuznávají. Stěhují se za příslibem rovnosti šancí, které jsou jim v domovské zemi odepřeny. Podle dostupné literatury (především Koopmans a kol., viz dále) bylo příkladným multikulturním státem a průkopníkem v tomto sociopolitickém směru Nizozemí. V roce 2005 vyšla studie *Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe*, která srovnává vybrané evropské země na základě jejich přístupu k občanství. Podle této studie se dá multikulturalismus považovat za ideální model, k němuž se národní politiky blíží více či méně. Koopmans v této studii srovnává 5 evropských států na základě jejich přístupu k občanství přistěhovalců a popisuje Nizozemí jako nejvíce multikulturní ze sledovaných evropských zemí. I přes všechny úspěchy spojené s rovnými šancemi přistěhovalců Nizozemí zaznamenává vzestup pravicového extremismu ve formě ‚xenofobních požadavků‘ (z originálu ‚*xenophobic claims*‘, pozn. aut.) pronikajících do veřejné politické sféry (Koopmans a kol., 2005, s. 180). Dochází ale i ke vzestupu fundamentálních podob islámského extremismu. Například vražda protiislámského politika Pima Fortuyna v Nizozemí před volbami v roce 2002 nebo vražda režiséra Teo van Gogha v roce 2004 tamtéž, která byla reakcí na jeho protiislámský film ‚*Submission*‘. Díky podobné radikalitě je tamními médii k Fortuynovi přirovnáván současný politik Geert Wilders, který je známý právě kvůli snahám omezit imigraci ze zemí mimo tzv. západní svět. Nizozemí je kritizováno pro neschopnost cizince integrovat, což růst pravicového extremismu podporuje.

V roce 2011 předložil Nizozemský ministr vnitra Piet Hein Donner v parlamentu návrh opatření, která měla vést k odklonu od multikulturní společnosti směrem k integračnímu přístupu k přistěhovalcům. Razantní návrh byl podpořen většinovou

vládou, nicméně se v praxi nikdy neaplikoval. Průzkumy veřejného mínění v Nizozemí však poukazují na to, že voliči podporují vládní skepticismus k multikulturalismu. Podle výzkumu společnosti Maurice de Hond zveřejněného středopravicovými novinami Trouw dne 19. června 2011 se 74 % nizozemských voličů přiklání k názoru, že imigranti se mají přizpůsobit nizozemským hodnotám. 83 % dotazovaných navíc podporuje zákaz nošení burek na veřejnosti.

Teoretik multikulturalismu Will Kymlicka na základě vlny politického odporu proti multikulturalismu v roce 2012 revidoval multikulturní politiky a na základě svých šetření však odmítá, že by multikulturalismus zklamal, a místo toho poukazuje na státní politiky, které mají pozitivní dopady na společnost a stávají se v posledním desetiletí silnějšími, než kdy dříve (Kymlicka 2012 s. 1, 21).

Vzhledem k výše zmíněným společenským pnutím se ve své práci zaměřím na vývoj multikulturalismu v Nizozemí v posledním desetiletí. Stejně jako Koopmans se nezaměřím na socioekonomické ukazatele, ale na sociopolitické oblasti, jejichž vývoj budu sledovat v období od roku 2005 do současnosti. Rok 2005 volím na základě roku vydání Koopmansovy knihy, ze které ve své práci částečně vycházím. Cílem je kriticky zhodnotit trendy v přístupu k multikulturalismu v zemi, která byla v minulosti považována za evropského lídra či vlajkovou loď tohoto politicko-sociálního směru a popsat jaké konkrétní politické změny byly učiněny ve spojitosti s právy menšin. Předmětem zkoumání budou volená témata, na základě jejichž případných proměn v posledním desetiletí určím, jestli a jak se změnilo směřování Nizozemí k (případně od) multikulturalismu. V teoretické části se budu věnovat světové, ale i české debatě o multikulturalismu jako teoretickém směru. V metodologické části vysvětlím důvod výběru deskriptivní případové studie, jako vhodného nástroje pro analýzu vybraných témat. Těmito tématy jsou pravidla pro získání nizozemského občanství pro obyvatele z jiných zemí, dále specifika financování nizozemského veřejného vzdělávání a dále trendy na pracovním trhu. U všech těchto oblastí budu vycházet převážně z platné legislativy a legislativních změn převážně v posledních deseti letech. Součástí textu bude kvůli úplnosti i část shrnující trendy ve složení obyvatelstva, rostoucí vliv extrémní pravice a tzv. požadavky imigrantů, neboli ‚immigrant claims‘.

1. Multikulturalismus

1.1 Historie pojmu multikulturalismus

Multikulturalismus je relativně nový směr, jehož počátek je podle literatury datován do 70. let 20. století (např. Kymlicka, 1989; Laden a kol., 2007). Vznikl v reakci na kolonialismus jako možné řešení konfliktů, které se vyskytly ve spojení s nutností koexistence majoritní společnosti a menšin. Menšinami jsou míněny skupiny přistěhovalců, kteří se snaží v existujícím uspořádání prosadit vlastní zájmy, a jejich nárokování vede ke střetu s majoritní společností. Multikulturalismus se zabývá tím, jak zmírnit dopady těchto střetů, anebo lépe jak jim předejít. Hlavními tématy diskuse o multikulturalismu je jaká práva těmto skupinám přiznat a jaký status v rámci hostitelské společnosti náleží jednotlivým imigrantům.

Základní myšlenkou multikulturalismu je, že žádná kultura by neměla být považována za hlavní a všechny by si měly být rovny bez ohledu na početní zastoupení. Tento způsob uvažování se stal novým fenoménem v politické teorii. Objevuje se téma diverzity, skupinových odlišností a uznání minoritních národů. Multikulturalismus se v postmoderní společnosti stává nepostradatelným tématem proto, že konflikt spojený s nárokováním práv, potažmo rovných šancí, vzniká ve všech pluralitních společnostech bez rozdílu. Tyto nároky se většinou setkávají s negativním postojem původních obyvatel daného systému (v podobě rasismu, diskriminace, atp.). Proto se sociální a politická teorie snaží najít řešení těchto konfliktů, které jsou jedním z dopadů pluralismu způsobeným oboustranným nepochopením menšinových a většinové společnosti, což mnohdy vyústí v nespravedlnost ve vztahu k menšinám. Multikulturalismus by, podle současných politických teoretiků, neměl sloužit jen jako popis sebe sama a vymezení faktů o pluralistní společnosti. Je to politický směr, který argumentuje skrze pojetí kultury a rovnosti (Kelly, 2002). Multikulturalismus by měl být nahlížen nikoliv jako teorie, ale spíše jako způsob myšlení (v originále ‚orientation in thinking‘) nebo rámec uvažování o kulturní diversitě (Laden a kol., 2007).

V souvislosti s politickými přístupy k minoritám a multikulturalismu nelze nezmínit liberalismus. Liberalismus je politický a filozofický směr, který stojí na svobodě jako

prioritní politické hodnotě a jako takový má vztah k právům menšin. V následující kapitole shrnuji, co znamená multikulturalismus ve vztahu k liberalismu a demokracii.

1.2 Diskuse o minoritních právech a multikulturalismu

Minoritní práva jsou tématem spjatým s multikulturalismem a jejich pojetí v rámci sociální a politické teorie se v čase proměňuje. Celou debatu nad právy menšin shrnuje Will Kymlicka ve článku *'The new debate on minority rights'* do tří základních fází diskuse, v níž došlo ke specifikaci toho, co to práva menšin jsou, a jaký je jejich vztah k liberalismu, potažmo liberální demokracii.

Principy liberální demokracie, jakými jsou individuální svoboda, sociální rovnost, representace a jejich souvislost s právy menšin, byla ekvivalentem k dilematu individualismu a kolektivismu čili individuální svobody ve vztahu ke svobodě menšin. Podle příznivců liberalismu by měla být práva přiznána pouze jednotlivým individuí, která jsou nadřazena komunitě, resp. ji formují, a její existence prakticky pouze přispívá k jejich blahobytu. Pakliže tato individua nepovažují za nutné udržovat kulturní praktiky, komunita nemá a nemůže mít nezávislý zájem na zachování kulturních praktik a nemá právo bránit jednotlivcům ve změně nebo opuštění takové komunity (Laden, A. S.; Owen, D.; 2007, s. 27). Příznivci komunitarismu, oproti tomu, nepřikládají individuí váhu, pakliže tato nejsou ukotvena ve vztazích a rolích, protože jsou produktem sociální, komunitní koncepce života. Pakliže je někdo liberál uznávající individuální autonomii, tak bude automaticky oponovat minoritním právům. Minoritní práva by podle této koncepce byla nekonzistentní s liberálním pojetím morálního a autonomního individualismu. Liberální demokracie znamená mimo jiné modernitu, přístup ke vzdělávání a technologiím a hlavně participaci ve většinové společnosti, jejichž odepření minoritám není a nebylo žádoucí. Podle Kymlicky průzkumy veřejného mínění již v minulosti prokázaly, že liberální principy jsou pozitivně hodnoceny stejnou měrou ve většinové společnosti i v minoritách s nedemokratickým původem, a tak v druhé fázi diskuse nad skupinovými právy minorit dochází k posunu od tématu liberální většina vs. komunitní menšina k debatě nad významem liberalismu jako takového. Do jaké míry by měl stát tolerovat neliberální praktiky spojené s komunitním životem

skupin, když k němu dochází? Jaká je např. role jazyka, národnosti a etnické identity? Nárokování menšinových práv znamená potřebu veřejného přijetí a uznání jazyka, zvyklostí a identity takových menšin. A právě tyto nároky jsou v souladu s důležitostí liberální individuální autonomie a mohou být právě individui požadovány (Laden, A. S; Owen, D.; 2007, s. 30). Kymlicka se ve svých textech kloní k názoru, že autonomie individuí – jejich schopnost dobře se rozhodovat o dobrém životě – je těsně spjata s přístupem ke kultuře, s prosperitou a vzkvétáním jejich kultury a s respektem, kterému se jejich kultuře dostává od ostatních. Menšinová práva pomáhají tomuto kulturnímu rozkvětu a vzájemnému respektu. Zřejmým problémem ale je, jak rozlišovat ‚špatná‘ a ‚dobrá‘ skupinová práva.

Je zřejmé, že některé druhy menšinových práv spíše rozloží, než podpoří individuální autonomii. Kymlicka rozlišuje dva druhy skupinových práv podle toho, co minority mohou nárokovat. První skupina je nazvána ‚*interní restrikce*‘ a druhá ‚*externí ochrana*‘ (Laden, A. S; Owen, D.; 2007, s. 32). První zahrnují právo skupiny proti vlastním členům. Jinými slovy jakousi interní kontrolu a případné sankce, které zamezí vlastním členům minority vystupovat proti tradičním zvyklostem nebo kulturním hodnotám a tím chrání skupinu proti destabilizačnímu vlivu interního odporu. Druhá skupina zahrnuje ochranu skupiny proti vnějším vlivům, mezi které patří ekonomická nebo politická rozhodnutí společnosti.

S ohledem na oddanost individuální autonomii, Kymlicka říká, že by liberalismus měl být skeptický k interním restrikcím. Odmítá, že by skupiny mohly legitimně odepřít základní občanská nebo politická práva vlastním členům pro zachování autonomie kultury či tradic. Liberální koncepce multikulturalismu může podle něj skupinám zaručit některá práva tak, aby daná skupina nebyla znevýhodněna vůči ekonomické nebo politické moci majority. Takováto externí ochrana je v souladu s liberálními principy v případě, že zajišťuje práva jedinců v rámci skupin a propaguje rovné vztahy mezi těmito skupinami.

Původním předpokladem existence liberálního státu je etnokulturní neutralita vůči etnokulturním identitám občanů takového státu, a to jak podle obhájců, tak kritiků menšinových práv. Bez ohledu na stát si tedy každý svobodně určuje nejen náboženství, ale právě i kulturu, a není tedy možná existence kultury oficiální. Liberalismus podle

těchto předpokladů stojí nad etnicitou či národností, což vede k oné neutralitě ve vztahu k historii, literatuře, ale i jazyku skupin. Kymlicka však na příkladu anglosaské kultury ukazuje nepravdivost tohoto předpokladu. Integrace minorit předpokládá osvojení si kultury majority, a to včetně majoritního jazyka, v němž dochází k integraci do sociálních institucí jak soukromých, tak veřejných. Vždyť jen rovný přístup ke vzdělání předpokládá standardizovanou výuku v majoritním jazyce. Menšiny se tak mohou rozhodnout akceptovat integraci do majoritní kultury a tím pádem i jazyka, nebo hledat práva a pravomoci pro ustanovení vlastní vlády, což je typické pro původní národní menšiny, potažmo mohou akceptovat permanentní marginalizaci. To je ale možnost pouze pro náboženské skupiny, jejichž víra podporuje izolaci od moderní civilizace.

Kymlicka ve svém textu nastiňuje směr, jakým by se měl multikulturalismus v rámci liberální politické teorie ubírat. Další kroky by měly být učiněny v souvislosti s dopady minoritních práv skupin na sociální jednotu a politickou stabilitu, což klade nároky na výzkum a empirické bádání. Dokud nebudeme mít dostačující empirická data, není možné domnívat se, že minoritní práva mohou být v rozporu s demokratickou stabilitou a není proto důvod tato práva skupinám odpírat. Minoritní skupinová práva jsou nikoliv odchýlením od neutrality, ale fungují jako prostředek k budování národní identity menšin a ochrana jejich jedinečnosti. Do popředí diskuse by se tedy měly dostat formy takového budování skupinové identity stejně tak, jako podmínky pro integraci členů minoritních skupin (Laden, A. S; Owen, D.; 2007, s. 48).

Z českých autorů se multikulturalismu věnuje například P. Barša, který se zaměřil na téma národního státu a typů přístupu k integraci (např. Politická teorie multikulturalismu. Brno: CDK. 1999). Podle této knihy je multikulturalismus postaven na ideálu rovnosti, a vede tak k přirozenému zájmu o exkludované skupiny, které se snaží integrovat do společnosti sdílející hodnoty solidarity, svobody a rovnosti (Barša 1999, s. 27). Stejně jako výše zmíněné definice pojmu multikulturalismus autor považuje multikulturalismus za nevyhnutelný. Primárně se podle něj jedná o společenský fakt a až sekundárně se stává ‚politickým programem‘ (Barša 1999, s. 15). Společně s A. Baršovou později kombinují pohled politicko-filosofický s praktickou analýzou imigračních politik konkrétních národních států v knize ‚Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku‘. Přístupy k multikulturní politice zkoumaných států umisťují autoři na pomyslnou osu mezi

univerzalistický individualismus a partikularistický kolektivismus a zabývají se dilematem mezi liberálním nacionalismem, který dbá na národní zájmy a ochranou lidských práv bez ohledu na národní příslušnost. Popisují zde rozpor mezi liberální neomezenou svobodou jednotlivce a zachováním národního dobra. Zajímavým zjištěním je, že podle této knihy, navzdory odlišným historickým přístupům k přistěhovalcům a imigračním politikám zkoumaných zemí, dochází k postupnému sbližování směrem k cestě asimilace, čili přizpůsobení se liberálním principům, ačkoliv za předpokladu zachování kulturní identity přistěhovalců. Téma islámu se podle autorů musí nahlížet z nábožensko-ideologického hlediska, nikoliv z hlediska etnicko-kulturního, aby byly současné státy schopné se vypořádat s fundamentálními trendy.

Podle T. Hirta multikulturalismus řeší problémy, které sám vytváří. Tak jako nacionalismus konstruoval národ, národní dějiny a tradice, tak multikulturalismus konstruuje identitu etnických skupin a následně se zabývá jejími konsekvencemi (Hirt 2005, s. 21). Navzdory tomu ve svém textu ‚Multikulturalismus: uzavřená kapitola nebo aktuální politická vize?‘ shrnuje aktuální typy multikulturalismu a souvisejících teoretických diskusí do jednoho závěru, a to že *‚Multikulturalismus přináší přinejmenším stejné množství problémů, jako je těch, které si klade za cíl řešit. To je také jedním z důvodů, proč sílí hlasy, že multikulturalismus je příliš rozporuplný, než aby mohl sloužit jako politická vize soudobých komplexních společností, resp. jako inspirace pro politickou a vzdělávací praxi.‘* (Hirt 2008, s. 13). Sám však v téže studii uvádí, že multikulturalismus může být nahlížen jako politická vize nebo cíl v podobě dosažení ‚ideální společenské konstelace‘, což je ve shodě se studií R. Koopmanse a kol., kterou používám v této práci jako teoretického východiska. Další české texty se pak zabývají multikulturalismem z hlediska sociálních nerovností, jako např. P Mareš, T. Sirovátka; 2008, dále sociální koheze jako např. J. Šafr, I. Bayer, M. Sedláčková, 2007, nebo ve vztahu k feminizmu B. Knotková-Čapková, 2007.

Z výše zmíněných autorů je pro následující text nejvíce relevantní kombinace politické teorie a praktické imigrační politiky autorů Barši a Baršové v kombinaci s pro-multikulturálním postojem Kymlicky. Podobným způsobem budu přistupovat k popsání změn v multikulturální politice v Nizozemí, a to v kombinaci s dvoudimenzionálním modelem Koopmanse a kol., který popíši v další kapitole.

1.3 6.1 Požadavky imigrantů

Imigranti v hostitelské zemi zpravidla nárokují podmínky, které pro ně nejsou samozřejmostí. Tyto nároky, nebo také požadavky imigrantů (z originálu ‚*immigrant claims*‘, pozn. autora) a jejich intenzita se, jak Koopmans dokazuje ve studii ‚*Contested Citizenship*‘, liší napříč evropskými státy bez ohledu na stupeň multikulturalismu nebo složení menšin. V Nizozemí se s nimi setkáváme často, ale například v Německu, které je spíše utilitaristické a občanství je dosažitelné pouze pro děti imigrantů, tyto požadavky zaznamenáváme zřídka.

Požadavky imigrantů jsou podle Koopmanse ovlivněny třemi základními faktory. Vychází z hypotézy, že možnosti a omezení přistěhovalců a jejich práv souvisí hlavně s přístupem k občanství a způsobem integrace. Znamená to, že pakliže stát dává imigrantům a jejich organizacím možnost klást požadavky, tak toho využívají a požadavky vznášejí. Nejdůležitějším faktorem je možnost volit, která je spojená se získáním státního občanství viz výše. Roli ale také hraje legislativa spojená s rovností šancí, prezence anti-diskriminačních zákonů, státní podpora menšinám, nebo dostupnost skupinových práv v oblastech vzdělávání či v médiích. Právě na tyto legislativní oblasti se zaměřím v oblastech občanství, vzdělávání a trhu práce.

Druhou determinantou jsou tzv. ‚domácí vlivy‘ (z originálu ‚*homeland influences*‘, pozn. autora). Některé vysílající země podporují své emigranty k tomu, aby vůči domovu zůstali loajální, a to často proto, že z hostitelských zemí posílají domů peníze, které velmi pozitivně ovlivňují domácí trh. Nástrojem, který podporuje tuto loajalitu, může být ztráta původního občanství nebo konfiskace dědictví či vlastnických práv v zemi původu. Dalším takovým nástrojem je přímá kontrola nad emigranty v hostitelských zemích, což můžeme pozorovat např. u tureckého Ministerstva náboženských věcí, které má své pobočky v zemích západní Evropy. Boje o nezávislost, konflikty uvnitř etnických skupin, zahraniční okupace, občanské války nebo diktatura v zemi původu jsou původci požadavků vycházejících z těchto domácích vlivů. Když spolu vysílající a hostitelská země souhlasí s udržení vazby imigrantů na vysílací zemi, může tato spolupráce vyústit ve změnu imigrační politiky obou zemí.

Třetím faktorem jsou pak kolektivní identity imigrantů včetně příslušnosti k určité etnické skupině, náboženství, identifikace k příslušné rase a příslušnost ke stejné zemi původu. Koopmans se přiklání k názoru, že tyto identity si s sebou imigranti přinášejí a zároveň jejich konstrukce souvisí se způsobem přijetí v hostitelské zemi a integrací, přístupem k občanství, a jsou umocněny vlivem zemí původu. Základními typy kolektivních identit podle místního politického dělení jsou cizinec, menšina, imigrant, žadatel o azyl. Další existující dělení je determinováno rasou (černochoch, asiatický...), nebo podle náboženství (muslim, hindu...). V Nizozemí byly v minulosti kolektivní identity vymahatelné na základě pilarizace, jakožto institucionálního rámce, a tak mohla být nárokována s tím spojená práva a privilegia.

Čtvrtým faktorem je identifikace imigrantů s jejich etnicitou nebo národností. Tento faktor je důležitou charakteristikou moderního pojetí migrace. Velmi se ale liší napříč evropskými zeměmi. Nizozemský systém nabízí minoritám stejnou míru uznání, jako např. v Británii, a to klasifikací minorit a alokováním zdrojů minoritám na základě národnosti.

Pátým typem je hybridní kategorie etnicity a náboženství (např. židé nebo sikhové, pro něž je náboženství a etnicita velmi spojená). Nicméně tato typizace není nijak podstatnou v případě Nizozemí.

Vycházím z Koopmansovi hypotézy, že možnosti a omezení přistěhovalců a jejich práv souvisí hlavně s přístupem k občanství a způsobem integrace. Znamená to, že pakliže stát dává imigrantům a jejich organizacím možnost klást požadavky, tak toho využívají a požadavky vznášejí. Tento jev byl v minulosti patrný převážně u muslimů, kteří si pomocí vlastních náboženských organizací vydobyli vystavění mešit. Nejdůležitějším požadavkem je možnost volit, která je spojená se získáním státního občanství viz výše. Roli ale také hraje legislativa spojená s rovností šancí ve vzdělávání a práci, prezence antidiskriminačních zákonů, státní podpora menšinám, nebo dostupnost skupinových práv v oblastech vzdělávání či v médiích.

1.4 Pravicový extremismus v Nizozemí

V souvislosti s dilematem multikulturalismu nelze nezmínit jeho protipól v podobě pravicového extremismu, jako politického směru. Extrémistické strany často zastávají xenofobní či rasistické názory nebo veřejně vystupují proti právům imigrantů. Byť je pravicový extremismus součástí lokálních politik prakticky stabilně, jeho síla v podobě volených stran je čím dál intenzivnější. Aktivní politická účast, participace v parlamentu a zákonodárství může mít zásadní dopad na přístup k občanství a obecně práva imigrantů v hostitelské zemi. V Německu se pro svou publikaci *„Jak Německo páchá sebevraždu“* neblaze proslavil v roce 2012 politik Thilo Sarrazin. Za názory publikované v této knize byl posléze odvolán kancléřkou Angelou Merkelovou z funkce. Nizozemí vyniká např. politikem Geetem Wildersem, který veřejně vystupuje nejen proti muslimům, ale i proti přistěhovalcům ze zemí bývalého sovětského svazu. Koopmans hovoří o tzv. xenofobních požadavcích (z orig. *„xenophobic claims“*), které definuje jako strategickou intervenci, ať už slovní nebo nonverbální, ve veřejném prostoru skupinami, které mobilizují proti přítomnosti migrantů a etnických skupin a požadují, aby takové skupiny byly státem zbaveny sociálních, politických a skupinových práv.

K vysvětlení mobilizace extrémní pravice Koopmans kombinuje dva přístupy převzaté z teorie sociálních hnutí. Jedním z nich jsou teorie „křivdy“ (z orig. *Grievance theories*), které kladou důraz na objektivní podmínky, které mají vést k subjektivní nespokojenosti skupin, či jednotlivců, jež pak vedou k mobilizaci sociálních hnutí. Kolektivní chování a teorie deprivace jsou neznámější z variant tohoto jevu. Ve zkratce se dá říci, že individuální frustrace a deprivace v kombinaci s anomíí vedou k mobilizaci radikálů. Na příkladu tématu imigrantů v Nizozemí by podle tohoto přístupu ekonomický pokles ovlivnil nekvalifikované pracovní síly, které by se tím pádem ocitly bez zaměstnání, v sociálních bytech, opomíjené politickými představiteli a izolovány. Současně by se staly sociálně vyloučenou skupinou, tedy vhodnou pro případnou mobilizaci do extrémně pravicových hnutí. Podobný přístup přináší teorie etnické konkurence (z orig. *ethnic competition theory*), která ale popisuje rasové násilí jako

výsledek boje etnik o zdroje (Barth 1969; Belanger a Pinard 1989; Nagel a Olzak 1982; Olzak 1992; Olzak a Nagel 1986). Tento přístup je oblíben v médiích, která rasové násilí často vysvětlují zvyšujícím se počtem přistěhovalců nebo žadatelů o azyl (Koopmans, 1996a).

Teorie příležitostí (z orig. *Opportunity theories*) naopak vychází z toho, že tato hnutí mají politickou možnost prosazovat se ve veřejném prostoru (například Kitschelt 1986; Kriesi a kol., 1995; McAdam 1996, 1999; Tarrow 1998; Tilly 1978). Otevřenost, nebo naopak uzavřenost politického systému v tomto případě vede k překlopení nespokojenosti právě v mobilizaci. Pak záleží na propojení takových hnutí s elitami, politické stabilitě a podpoře občanského řádu a státních sklonech k represí. Podle tohoto názoru, právě politické možnosti určují rozsah a formu mobilizace do umírněné nebo radikální podoby a sociálně vyloučení tedy budou inklinovat k radikální pravici do té míry, do které to institucionální kontext dovolí. Právě extrémně pravicové aktivity v Nizozemí budu sledovat v období od roku 2005.

K pravicovému extremismu přistupuji jako ke xenofobní intervenci, která je protietnickou mobilizací společenských hnutí a má verbální a non verbální podobu a jejímž cílem je přimět stát, aby byly menšiny státem zbaveny sociálních, politických a skupinových práv. Na mobilizaci extrémní pravice lze nahlížet jako na výsledek objektivních skutečností, které vedou k subjektivní nespokojenosti skupin nebo jednotlivců. Velmi častým argumentem je kriminalita přistěhovalců, patrná primárně u muslimů žijících v Nizozemí, a nesporně spojená se sociálním vyloučením. Významným faktorem pro sociální vyloučení je kromě vzdělání etnický původ. V Nizozemí je sociálně vyloučených obyvatel 4 %, zatímco 9 % imigrantů přišlo ze zemí mimo tzv. západ, což je názorně zobrazeno v grafu č. 1.

Podíl mladých lidí podezřelých z páčání trestné činnosti spadl napříč všemi etnickými skupinami během poslední dekády, nikoliv však rovnoměrně. Nejstabilnější redukce v porovnání s rokem 2007 byla zaznamenána mezi nezletilými od 12 do 18 let (příloha č. 2). Snížení o 41 % je patrné u Nizozemců a u přistěhovalců ze západních zemí. Nejmenší redukce, a to o 23 %, je patrná v kategorii přistěhovalců z Maroka. Antilští teenageři se podíleli na páčání trestných činů o jednu čtvrtinu méně často v roce 2011, než v roce 2007. Jinými slovy jeden z pěti marockých chlapců byl

registrován nizozemskou policií jako podezřelý z trestného činu v roce 2007 oproti jednomu z šesti v roce 2011. Podíl mezi Nizozemci se snížil z jednoho ze dvaceti na jednoho ze třiceti ve stejném období. Vzhledem k tomu, že se kriminalita mezi marockými chlapci snižuje pomaleji, než v ostatních skupinách, stále drží nejvyšší počet podezření z kriminální činnosti ze všech sledovaných skupin. Často se podílí na majtkové trestné činnosti, jako jsou krádeže a vloupání. V každé tisícovce marockých chlapců je 103 podezřelých z takovéto činnosti v roce 2011. 37 z každé tisícovky pak čelí podezření z násilného chování, vandalství a narušování veřejného pořádku.

Xenofobie se ve společnosti zvyšuje, když stát poskytne prostor sociálním skupinám, které ji prosazují. V Nizozemí jsme se před rokem 2005 setkali se střety takových hnutí s menšinami v případě populistů, kteří veřejně vystupovali proti právům menšin. V roce 2002 byl zavražděn protiislámský pravicový politik Pim Fortuyn a dva roky po té i protiislámský režisér Teo Van Ghog. Obě vraždy, podle mého názoru, byly pro nizozemskou vládu signálem upozorňujícím na problém sociální integrace a sdílení společných hodnot většinovou a menšinovou společností.

Problematika integrace muslimů byla zastíněna po roce 2005 množstvím nových přistěhovalců ze zemí střední a východní Evropy. Největším kritikem islámu, imigrace přistěhovalců ze států mimo Evropskou Unii, ale i práv přistěhovalců ze střední a východní Evropy, je politik Geert Wilders, zastupující stranu Partij Voor de Vrijheid (Strana pro svobodu, pozn. aut.). V roce 2006 vyhrála strana PVV ve volbách 6 křesel v poslanecké sněmovně, v roce 2010 to bylo již 24 křesel. Wilders se hlásí k tradici liberální politiky v Nizozemí a svou kritiku menšin nazývá ‚netolerancí k netolerantním‘ a jedním z jeho nejkontroverznějších návrhů je zákaz Koránu, který připodobňuje ke knize Mein Kampf a zasazuje se o zákaz nošení burky na veřejnosti. V březnu 2008 Wilders na internetu prezentoval film ‚Fitna‘ (překládáno jako rozvrat), který cituje vybrané pasáže koránu v kombinaci se scénami z teroristických útoků v New Yorku, Madridu a Británii a doplňuje je o veřejné projevy extrémistů z řad muslimů. Cílem dokumentu je podpořit protiislámské postoje a poukázat na rozdílnost evropských hodnot oproti hodnotám islámským. Dokument nebyl odvysílán žádnou nizozemskou televizní stanicí. Od chvíle, kdy se film Fitna objevil na internetu, byla Wildersovi přidělena osobní ochranka. Na kanálu Youtube jej do dnešního dne shlédlo téměř 175 tisíc lidí.

Příloha číslo 10 ukazuje vývoj volebních preferencí od ledna 2013 do současnosti. Wildersova PVV byla podle serveru Peil.nl většinu období nejsilnější stranou, a to i přesto, že poslední volby v roce 2012 vyhrála strana PvdA. Strana vystupující proti islámu a právům imigrantů by tak během tohoto období mohla vyhrát volby, což by s velkou pravděpodobností znamenalo odklon od současného stále ještě multikulturního rázu nizozemské politiky. Pro tuto práci je však pouhou hypotézou, neb vycházím primárně z existujících politických opatření a kroků. Prostor pro veřejné radikálně pravicové názory je v Nizozemí spojen s demokratickými principy. Jeho existence není politiky přiznaná a velmi často má populistickou podobu, která se váže na druhý faktor vycházející z teorie křivdy. Radikálové tak využívají nespokojenosti přítomné ve většinové společnosti, aby získaly politickou moc. To se v praxi může projevit kroky proti multikulturní politice státu. Jak participace extrémní pravice na aktivní politice státu ovlivnila v posledních deseti letech imigrační politiku Nizozemí, bude předmětem této práce.

2. Metodologie

2.1 Deskriptivní případová studie

Vzhledem k úzkému zaměření na jednu evropskou zemi jsem se rozhodla pro deskriptivní případovou studii, kterou Robert K. Yin v knize *Case study research: design and methods* popsal jako strategii pro zkoumání předem určeného aktuálního jevu v reálném kontextu. Případová studie využívá rozličné zdroje dat a snaží se poskytnout celostní analýzu jednoho konkrétního případu. Případové studie rozlišuje podle přístupu na exploratorní, deskriptivní, explanatorní a testovací. Deskriptivní případová studie, kterou jsem si pro téma multikulturalismu v Nizozemí zvolila, si klade za cíl taktéž komplexní popis daného jevu, avšak na základě základního tématu, kterým je v mém případě sociopolitický pohled na problematiku multikulturalismu. Vzhledem k rozsahu práce dále vymezím tři základní okruhy, které budu zkoumat. Vybrala jsem Nizozemí známé pro příklon k multikulturalismu, které se však od něj začalo „po krizi“

údajně odchylovat. Alespoň to političtí představitelé Nizozemí veřejně v minulosti proklamovali, viz výše.

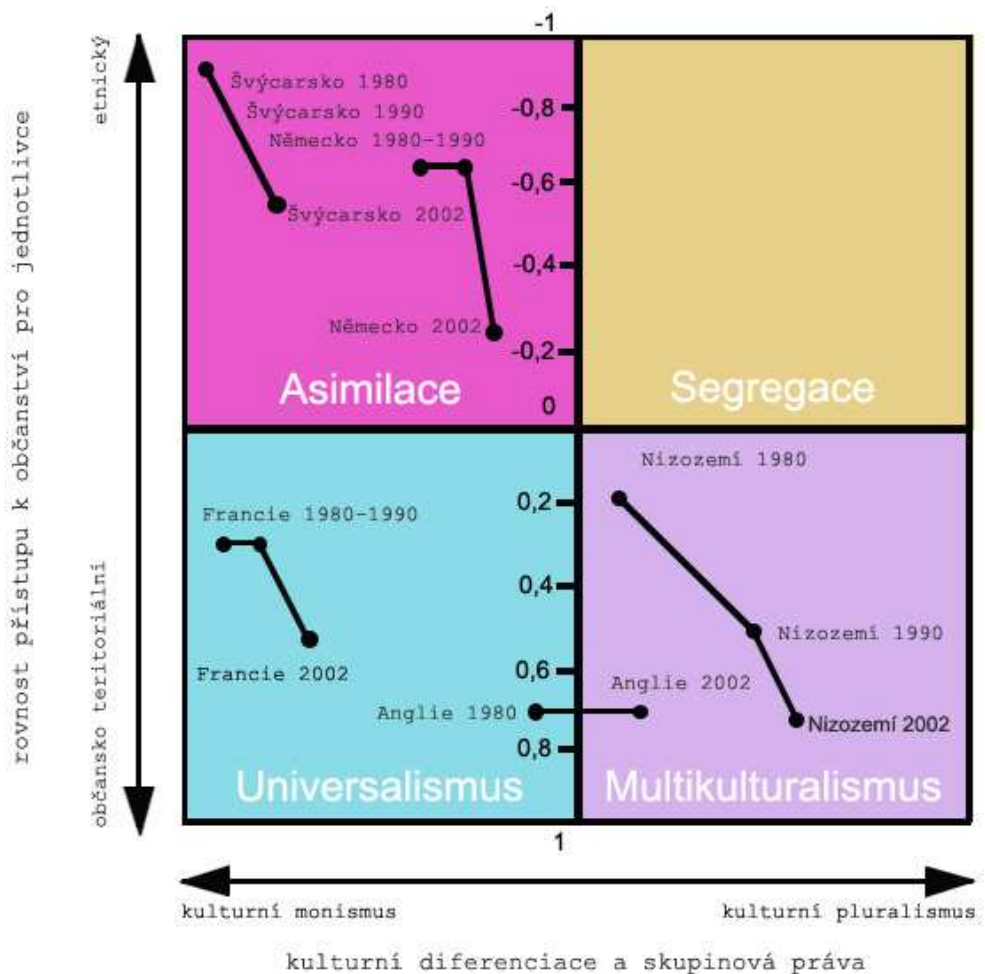
2.2 Typy přístupu k občanství

Předmětem práce je multikulturalismus, potažmo vývoj multikulturalismu v Nizozemí. V roce 2005 vyšla studie *Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe*, která srovnává vybrané evropské země na základě podmínek, které musí přistěhovalci splnit, aby získaly státní občanství. Autoři sledovali přístup vybraných států k multikulturalismu, respektive jejich pozici na cestě k multikulturní společnosti a, dá se říci, jejich multikulturní vyspělost. Jedná se o komparativní studii pěti evropských zemí založenou na předchozích výzkumech vybraných zemí. Koopmans a kol. srovnávají podmínky pro přístup k občanství ve Velké Británii, Německu, Francii, Švýcarsku a Nizozemí a tyto země pak umisťují do dvojdimenzionálního modelu koncepcí občanství. Autoři, oproti předchozím studiím, věnují pozornost jiným faktorům, než socioekonomickým, a zaměřují se na politický přístup a národní identitu, suverenitu a státní občanství. Charakteristiky přístupu k občanství a pojetí národní identity jsou v knize doplňovány daty o xenofobii a nacionalismu. Zaměřují se na dvě oblasti. Jednou z nich je přístup k občanství a druhou zachování kulturní a etnické odlišnosti. Tyto dvě oblasti kombinují v modelu kulturních diferenciací a skupinových práv, který používají ke srovnání stupně multikulturalismu ve sledovaných zemích.

Autoři vychází z existujících základních typologií přístupů k občanství. Jedním z nich je přístup etnicko-vylučující (z originálu *„Ethnic / exclusive“*). Tento typ je velice těžko přístupný imigrantům, spíše uzavřený. Př.: Německo, Švýcarsko, Rakousko. Dalším je přístup asimilačně-republikánský (z originálu *„Asimilationist / republican“*), v němž je snadný přístup k občanství za předpokladu naprostého přizpůsobení místní kultuře, ve které je velice nízký důraz kladen na kulturní diverzitu. Příkladem je Francie, která je typická požadavky na asimilaci, minimálními právy pro skupinu a jednoduchým přístupem k občanství. Popírá tedy kulturní práva přistěhovalců, která jsou pro multikulturalismus vlastní. Posledním typem je pluralitní multikulturní společnost (z originálu *„Multicultural / pluralist“*). Tato cesta znamená lehký přístup k

občanským právům při zachování kulturní odlišnosti a skupinových práv. Příkladem tohoto přístupu k občanství jsou USA, Kanada, Nizozemí, Velká Británie, Švédsko.

Koopmans ale kritizuje statiku této typologie a přichází se dvěma dimenzemi občanství. Buď etnické vs. občanské, nebo multikulturní vs. asimilační. Z tohoto důvodu navrhuje následující model. Kombinace individuální rovnosti a kulturních odlišností jako dvou dimenzí občanství mu dovoluje poukázat na vývoj sledovaných zemí v letech 1980, 1990 a 2002.

Obrázek 1: Konfigurace občanství, Koopmans, 2005, s. 73, přeloženo z anglického originálu

Každý politický přístup se mění v závislosti na státu a aktuálním dění. Proto se postavení jednotlivých států v daném modelu mění a přesouvá. Nemůžeme proto říci, že by byl nějaký stát striktním příkladem konkrétního typu, ale můžeme sledovat, jak se na své cestě k multikulturalismu pohybuje. Každý z výše znázorněných kvadrantů představuje jeden přístup k získávání občanství. Asimilační typ přístupu integruje přistěhovalce za předpokladu, že přistoupí a převezmou hodnoty a identitu spojenou s hostitelskou zemí. V Evropě je tento typ charakteristický pro Švýcarsko a Německo od devadesátých let dvacátého století. V tomto typu režimu je možné stát se součástí národní komunity a získat plná individuální práva, nicméně za velmi přísných podmínek, mezi které patří nutnost zřít se své původní etno-kulturní příslušnosti. Segregační model akceptuje přistěhovalce na území hostitelského státu, ale společensky je vylučuje a odděluje od většinové společnosti. Je charakteristický nerovnými individuálními právy ve věci přístupu k občanství, a to z důvodu příslušnosti k nějaké rase, etniku nebo náboženství. Žádný z pěti Koopmansem sledovaných států není segregační. Universalismus, typický pro Francii, z definice toleruje existenci kulturně odlišných menšin mimo veřejné instituce. Striktně zastává názor, že stát musí zůstat neutrální ve veřejné sféře. V tomto režimu jsou individuální občanská práva garantována bezpodmínečně druhé generaci přistěhovalců a i pro generaci první je mnohem jednodušší takových práv nabýt. Multikulturní koncepce je zastoupena Velkou Británií a Nizozemím. Nizozemská verze multikulturalismu je mnohem razantnější, než britská, a to hlavně z důvodu historie pilarizace, ke které se vrátím později. Británie váže multikulturní práva k rase, kdežto Nizozemí k širší paletě etnických, národních a náboženských skupin.

Z modelu je patrné, že všechny sledované země, ale podle dostupné literatury prakticky celý svět (Groenendijk, Guild, 2001), se ubírají stejným směrem, a to k občansko-teritoriální politice a k uznání kulturních práv a odlišností. Přesto ale vidíme odlišnou sílu trendu u Švýcarska nebo Francie. Koopmans dodává, že se rezervovaný posun směrem k multikulturalismu od sledovaného období dá připisovat událostem 11. září 2001 (Koopmans a kol., 2005, s. 73).

2.3 Tři oblasti integrace přistěhovalců

Zaměřuji se na tři základní okruhy, které považuji za nejdůležitější ukazatele integrace přistěhovalců a budu sledovat legislativní změny v těchto oblastech v průběhu sledovaného období. Těmito oblastmi jsou financování veřejných vzdělávacích institucí, pravidla pro získání státního občanství a podmínky na trhu práce. Sledovaným obdobím je poslední desetiletí. Začátek tohoto období, čili rok 2005, je spjat s rokem vydání studie *‘Contested Citizenship’*, v níž je Nizozemí považováno za evropskou zemi, jejíž přístup k přistěhovalcům nejlépe vystihuje definici multikulturalismu. Zajímá mě, jakým směrem se Nizozemí posunulo, a to převážně ve vztahu k zmiňovanému pádu multikulturalismu v Evropě a odklonu od multikulturalismu v Nizozemí, jak političtí představitelé v Nizozemí několikrát prohlásili, viz výše. Volenými oblastmi budou pravidla pro získání státního občanství, a integrace skrze vzdělávání a trh práce. Práva přistěhovalců v Nizozemí vycházejí z ústavy a další legislativy, která tyto oblasti upravuje.

V začátku popíšu, kdo konkrétně imigranti jsou, odkud a proč přicházejí a jak cílová, ale i vysílající země politicky ovlivňuje jejich existenci v zemi. Tato data považuji za relevantní, jelikož *‘Multikulturalismus funguje nejlépe, když je skutečně multikulturní – to znamená, když imigranti přicházejí z mnoha zemí spíše než většina z pouze jedné země (což mnohem pravděpodobněji vede k polarizovaným vztahům s majoritou).’* (Kymlicka 2012, s. 2; autor. překlad z angl. orig. *‘Multiculturalism works best when it is genuinely multicultural – that is, when immigrants come from many source countries rather than coming overwhelmingly from just one (which is more likely to lead to polarized relations with the majority).*

Složení populace je jinými slovy jedním z klíčových předpokladů pro správné fungování multikulturalismu. Dále popíšu historický kontext multikulturalismu v Nizozemí, a to z důvodu, že markantně ovlivnil současnou přistěhovalčskou legislativu země. Nizozemí má bohatou koloniální minulost, což podmínilo tzv. proces pilarizace a tedy i aktuální institucionální zázemí přistěhovalčských skupin v zemi. Skupiny přistěhovalců často nárokují práva, která nejsou hostitelskou zemí automaticky poskytována, a to ať už se jedná o rovné podmínky na pracovním trhu, nebo možnost

svobodně vyznávat odlišné náboženství. Přistěhovalci vznášejí své požadavky na většinovou společnost skrze své vlastní organizace, nebo např. během demonstrací. Tyto hlasy pak společnost upozorňují na to, kde vzniká nerovnost v přístupu k menšinám a ta na to následně reaguje skrze případná politická opatření. Vzestup pravicově extrémistických stran volených do státních aparátů naznačuje, že populace voličů není spokojena s dlouhodobě benevolentní situací, a proto v textu popíšu i tento fenomén. Participace extrémní pravice v nizozemském parlamentu by měla podle mých předpokladů ovlivnit zákonodárství právě v anti-multikulturalistickém duchu. Právě legislativní opatření rozdělím do tří politicko-sociálních oblastí tak, abych popsala, jestli je proti-multikulturní rétorika státních představitelů promítnuta do reálných politických opatření a jestli skutečně v posledním desetiletí došlo k odklonu od multikulturalismu. V závěru shrnu podobnosti a odlišnosti zkoumaného a porovnáám, jak se shoduje (anebo ne) s tím, co je z definice nazýváno multikulturalismus.

V této práci prozkoumám tři základní oblasti integrace imigrantů do většinové společnosti v Nizozemí, a dále zda a jak se přístup Nizozemí k imigrační problematice změnil od roku 2005, kdy bylo Nizozemí podle knihy *Contested Citizenship* zařazeno k nejvíce multikulturním zemím v Evropě. Ve volených oblastech veřejných politik bude obsaženo ukotvení multikulturních hodnot v nizozemské ústavě, která národní přístup ke svobodě vyznání a kulturní odlišnosti obsahuje od poslední revize v roce 1983. Sledovat budu hlavně konkrétní politická rozhodnutí, která vešla v platnost v posledních deseti letech ve věcech integrační a imigrační politiky. Podle mých očekávání by měla být nizozemská legislativa velmi dynamická vzhledem k veřejně proklamovanému politickému odklonu od multikulturalismu. Mezi zkoumané oblasti pak patří po Koopmansově vzoru státní občanství a podmínky jeho získání. Občanství znamená možnost volit a aktivně se tedy podílet na spoluutváření podmínek pro obyvatele Nizozemí. Vyloučení přistěhovalců z tohoto procesu je zároveň jejich částečným vyloučením ze společnosti. Zaměřím se na vývoj pravidel pro přidělení občanství a možnost držet tzv. duální občanství, tedy získat to Nizozemské a zároveň si ponechat občanství původní. Zdrojem dat budou primárně oficiální vládní dokumenty, které doplní odborné akademické texty. Druhou zkoumanou oblastí pak bude nizozemské veřejné školství. Díky tomu, že se nizozemská státní politika distancuje od náboženství a zároveň historicky tíhne k volnému vytváření tzv. společenských pilířů, došlo v minulosti ke státnímu financování veřejných islámských škol. Pro tyto školy je

typická výuka Koránu, předměty vyučované v rodném jazyce školáků a nábožensky zatížené osnovy. Tuto oblast volím proto, že integrace dětí školního věku do většinové společnosti probíhá právě skrze vzdělávací instituce, kde mají děti možnost přejímat hodnoty většinové společnosti a naučit se jazyk. Domnívám se, že tato oblast je pro určení stupně multikulturní integrace klíčová, a proto se jí budu v textu věnovat. Třetí oblastí, na niž se zaměřím, je trh práce a pracovní podmínky imigrantů v Nizozemí. Pro integraci přistěhovalců je další klíčovou oblastí práce. Imigranti se často potýkají s nedostatečnou jazykovou vybaveností, nebo diskriminací na základě původu. Vzhledem k tomu, že multikulturalismus reaguje mimo jiné na migraci z důvodu pracovních programů (z angl. *'guest worker programs'*), které stály na počátku pracovní migrace a následného setrvání v hostitelských zemích, budu se soustředit na legislativu upravující pracovní podmínky na nizozemském trhu práce a také to, jakou práci přistěhovalci vykonávají. Nezaměstnanost vede ke společenské exkluzi a tedy vyloučení z většinové společnosti, často dále k rezidenční segregaci a kriminalitě, která může zpětně ovlivňovat xenofobii a radikálně pravicové názory ve společnosti. Z těchto důvodů považuji integraci přistěhovalců skrze vhodné pracovní podmínky za další klíčovou oblast veřejné politiky v Nizozemí a také za největší výzvu multikulturalismu současnosti.

4. Přístup do země a získání státního občanství

4.1 Imigrace do Nizozemí v evropském kontextu

Původně, po druhé světové válce, západní země zvaly na převážně nekvalifikované práce pracovníky, a to v případě Velké Británie, Francie a Nizozemí hlavně ze svých kolonií, kterým bylo nabídnuto, aby se v zemi usadili. Dalším typem přistěhovalců v Nizozemí byli Marokánci, kteří do země přijeli za prací spontánně. Vzhledem k nedostatku pracovní síly tento fenomén nevzbudil zájem médií a zůstal relativně bez povšimnutí. Mezitím, co Německo přistoupilo k náboru zahraničních pracovních sil

sofistikovaně, s připravenou legislativou, která nedovolovala příjezd dalších rodinných příslušníků do země a vyžadovala pouze dočasná pracovní povolení, ve státech jako Velká Británie, Švýcarsko a Belgie se nábor prováděl zprvu nekontrolovaně. Poté začal těžit z Německého modelu, který měl za cíl vystavět tzv. rotující pracovní sílu dělníků ze severní Afriky, jižní Evropy a Turecka. Tehdejší autoři Castles a Kosack (1973) chování západní Evropy pojmenovaly jako snahu importovat pracovní sílu, nikoliv lidi.

Tyto změny výrazně pomohly západní ekonomice a některé obory se začaly stávat na dočasné pracovní síle závislé. Zaměstnavatelé se snažili udržet si vyškolené pracovníky. Časem je prakticky již zaučovali s cílem dlouhodobé spolupráce, a tak se systém začal vymykat v 60. letech kontrole. Vstup do země se dařilo méně kontrolovat a docházelo velmi často k příjezdu zbytku rodin dělníků. V roce 1973 import pracovní síly náhle ukončilo Německo a ostatní země západní Evropy následovaly v roce 1974, a to z důvodu ropné krize v zemích OPEC, která zvýšila ceny na trhu a vedla ke zvýšení nezaměstnanosti. Politici se domnívali, že nezaměstnanost sníží, když nájemní pracovníci Evropu opustí. Tato krize byla však jen částečným důvodem k ukončení nábora pracovníků v zámoří. Začaly se totiž objevovat i problémy spojené s nevhodným ubytováním, nedostatek místa ve školách a školkách a nedostatečná lékařská péče pro dělníky a jejich rodiny. Stephan Castles uvádí čtyři důvody, proč se dělníci v západní Evropě nakonec usadili. První faktor je spojený s životním cyklem a lidskými prioritami. Mladí dělníci si chtěli pouze přivydělat a pak se vrátit domů. Po čase si ale navykli na život v Evropě a někteří založili rodinu. Druhým důvodem byla recese, která byla v Turecku a severní Africe mnohem horší, než v Evropě. Třetí faktor příznivý pro imigranty byl welfare systém, který byl pro imigranty příznivý. Čtvrtým důvodem pak bylo, že liberálně demokratické státy Evropy nemohli legálně vyhostit přistěhovalce s platným pracovním povolením a povolením k pobytu (Castles, 2006, s. 4).

I když byla rekrutace pracovní síly ze zámoří ukončena, počet imigrantů rostl. Evropa, nepřipravena na tento fenomén, neintegrovala cizince podle principů liberální demokracie, ale ekonomicky a rasově znevýhodňovala. To vedlo ke vzniku sociálně vyloučených čtvrtí, které se staly náboženskými a etnickými centry. Díky tomu Evropa dospěla do současné situace, v níž se snaží vypořádat s nastalými problémy. Od osmdesátých let se pak evropská vláda a občanská společnost zajímá o problémy spojené s integrací a sociální okluzí etnických menšin. Těmito problémy jsou

segmentace pracovního trhu, segregace čtvrtí ve městech a vysoká míra nezaměstnanosti. Konflikty a násilí jsou patrné například v růstu extrémních pravicových hnutí, institucionálním rasismu nebo během periodicky se opakujících nepokojů v ulicích.

Nejpočetnější náboženskou menšinu v Nizozemí (jak bude patrné ze složení populace dále v textu) jsou muslimové. První kontakt Nizozemí s Islámem proběhl na začátku sedmnáctého století díky dohodě o volném obchodu mezi Nizozemím a Marokem a první muslimští imigranti v Nizozemí sestávali z jednotlivců. Během devatenáctého století ale došlo ke kolonizaci východního pobřeží Indie, tedy země s nejpočetnější populací muslimů. Největší nárůst islámských imigrantů nastal po druhé světové válce v době tzv. postkoloniální éry. Prudký nárůst ekonomiky s sebou nesl větší požadavky na pracovní sílu, kterou nebyla země schopná pokrýt, a tak začala přistěhovalce využívat k zaplnění volných pracovních míst, a to převážně od šedesátých let dvacátého století. Pobyt cizinců byl považován za krátkodobý, a proto byla plně akceptována kulturní i náboženská příslušnost toho kterého přistěhovalce i skupiny. K tomuto fenoménu se vztahuje pojem ‚*guestworker*‘, čili hostující pracovník, u něž je předpokládán návrat do domoviny bezprostředně po dokončení pracovního projektu. Většina krátkodobých pracovníků pocházela z Turecka, Maroka a Tunisu. Všechny tyto země vynikají islámskou kulturou (Shadid, 2006, s. 10ff; Rath, 1999, s. 74). Krátce před osamostatněním Surinamu v roce 1975 do Nizozemí imigrovala početná skupina místních muslimů a další se statusem uprchlíka ze zemí jako jsou Írán, Irák, Somálsko, Etiopie, Egypt, Afgánistán, zemí bývalého Sovětského svazu a Bosny.

I přes to, že oficiální nábor pracovníků z ostatních zemí skončil v roce 1973 (Castles S., 2006a), počet imigrantů stabilně rostl. Místo, aby se pracovníci vraceli domů, přizvali do země své rodinné příslušníky a usadili se. To jim umožnilo především místní právo, podle něž mají nukleární rodiny právo žít pospolu bez ohledu na státní občanství (Family Reunification, A barrier or facilitator of integration? The Netherlands Summary Report, kap. 3). Toto právo v pozměněné podobě platí dodnes. Bylo však doplněno o řadu testů, které mají prokázat znalost nizozemského kulturního zázemí a jazyka, viz podmínky získání občanství v další kapitole.

Do osmdesátých let dvacátého století nebyl pojem islám nijak zvlášť skloňován a slovo muslim nebylo téměř nikdy zmiňováno v souvislosti s imigranty z muslimského prostředí. Náboženství nehrálo větší roli, než země původu. To se v osmdesátých letech změnilo a povědomí o islámu rostlo hlavně v důsledku mezinárodních událostí, jakými byla například íránská revoluce v roce 1979 a Rushdieho aféra v roce 1989. Spolu s těmito událostmi narůstala komunita muslimů díky dříve zmíněnému sestěhovávání celých rodin a viditelným udržováním a posilováním kulturní identity přistěhovalců. Ve stejné době muslimové v Nizozemí iniciovali výstavbu modlitebních míst (z anglického originálu *worshipplaces*) a následně mešit a komunitních organizací sloužících setkávání mezi přívrženci stejného vyznání a socializaci muslimských potomků v rámci etnika. Vláda v této době zveřejnila své první ministerské memorandum o minoritách a náboženských zařízeních a službách v počátcích osmdesátých let, které bylo pojmenováno po svém tehdejšími předsedovi – Waardenburg (Shadid, 2006, p. 14).

Od devadesátých let byla v Nizozemí pozorována stigmatizace a sociální exkluze. Společenská většina a menšina se odlišovaly jedna od druhé v narativu slovy ‚my‘ a ‚oni‘, o čemž hovoří např. Samuel Huntington v knize *„Střet civilizací“* vydané v roce 1993. Negativní pojetí Islámu a muslimské komunity kulminovalo po teroristickém útoku v roce 2001 v New Yorku, následovaném Madridem a Londýnem, dále politickou vraždou Pima Fortuyana, který prohlásil, že Islám je ‚zaostalé náboženství‘ nebo zavražděním filmaře Theo van Gogha, který ostře kritizoval Islám ve svém filmu *„Submission“* v roce 2004. Důraz negace ve společnosti ležel, a domnívám se, že dosud leží, na nekompatibilitě hodnot západní a islámské kultury ve věcech svobody projevu, demokratických principů a oddělení státu od církve (Sunier, 2005, s. 323; nebo Shadid, 2006, s. 17).

První muslimové na území Nizozemí měli státem spravované tzv. modlitební haly, které nebyly nic jiného, než separované místnosti určené pro kolektivní náboženské aktivity. Později se pro tento účel používaly opuštěné kostely, školy nebo továrny. Nakonec se začaly stavět mešity, většinou dotované muslimskými elitáři. Z důvodů uchování nizozemské architektury došlo posléze k regulaci výstavby, která musela korespondovat s rozložením muslimské populace a také s okolní architekturou tak, aby byla každá mešita plně využita a nenarušovala architektonický ráz okolí. I

architektura se tak postupně stala arénou střetu zájmu mezi většinovou a menšinovou společností za přítomnosti nových státních opatření.

4.2 Trendy ve složení nizozemské populace

Tématem tohoto odstavce je složení populace imigrantů oproti většinové společnosti v Nizozemí. Srovnám složení menšinové populace v minulosti a nyní. *„V souvislosti s kontroverzemi kolem kulturních práv a diverzity, které se hlavně soustředí kolem muslimů, je důležité zmínit, že všech pět zemí (Anglie, Francie, Německo, Švýcarsko, Nizozemí; pozn. autora) má značnou populaci muslimů, která tvoří mezi 1 % (ve Švýcarsku) a 6 % (v Nizozemí) z celkové populace.“* (Koopmans a kol., 2005, str. 6).

Tento odstavec slouží jako deskripce trendů v přistěhovalectví. Zajímá mě, z jakých zemí přistěhovalci jsou, jaký je poměr přistěhovalců z členských zemí EU a mimo ni, a zdali jsou muslimové stále nejpočetnější menšinou. Podle současných statistik totiž sílí imigrační proud z východní Evropy, a to převážně z Polska. Poskytnu evidenci jak na základě rozložení náboženského, tak i etnického. Tato kapitola si klade za cíl poskytnout základní informace pro zkoumání dalších oblastí, a to zejména kvůli přesvědčení, že multikulturalismus nejlépe funguje tam, kde nepřevládá pouze jedna přistěhovalecká kultura, ale kde imigranti přicházejí z mnoha zemí.

Celková populace v Nizozemí na konci prvního kvartálu 2014 činí přibližně 16 850 000 registrovaných obyvatel. Nizozemí zaznamenalo v roce 2010 nárůst přílivu přistěhovalců o 5 % oproti předchozímu roku, a to na 154 000. To je nejvyšší počet za posledních 30 let. 30 % z těchto přistěhovalců byli z Polska. Odliv ale také vzrostl, a to na 91 000, z čehož bylo národnostních Nizozemců 56 %. Celková migrace tedy lehce poklesla v porovnání s rokem 2009 na 33 100. Imigrace do Nizozemí stoupla v roce 2005. Hlavním důvodem tohoto trendu bylo rozšíření Evropské unie o nové členské státy v roce 2004. Přírůstek z těchto zemí se dále zvyšoval o dalších 15 % v roce 2010 na téměř 28 000 a reprezentoval tak 18 % z celkového počtu registrovaných cizinců na území Nizozemí. Hlavními zeměmi, z nichž přistěhovalci pocházejí, zůstávají Polsko s 14 500 a Německo s 9 700. Čína se 4 500 přistěhovalci vystřídala Velkou Británií na místě

třetí nejvýznamnější země. Dohromady tak členské státy EU znamenají pro Nizozemí přes polovinu celkového počtu imigrantů. Nizozemí přijalo 13 300 nových žádostí o azyl v roce 2010, což bylo o 10 % méně, než v roce 2009. Téměř čtvrtina těchto žádostí pochází ze Somálska. Irák a Afghánistán následovaly jako další nejpočetnější státy žadatelů o azyl. V roce 2010 bylo uděleno 13 600 dočasných pracovních povolení žadatelům ze zemí mimo EU, což bylo stejně jako v roce 2009. Počet těchto krátkodobých pracovních povolení pro Bulhary a Rumuny klesl ze 4 200 udělených v roce 2009 na 3 600 v roce 2010. Nizozemská vláda se tak pokusila snížit nezaměstnanost rodilých Nizozemců zpřísněním podmínek pro jeho udělení. Podle nizozemského statistického úřadu bylo v Nizozemí 5 % tamní populace v roce 2007 muslimské, což je v absolutním čísle 850 000. Data z výzkumu statistického úřadu prokázala tento odhad na základě informací od obyvatel, kteří sami v průzkumu uváděli, k jakému vyznání se hlásí. Příloha č. 1 ukazuje na vzorku respondentů procento muslimů s ‚nezápadním původem‘ (nizozemský statistický úřad používá označení ‚non western imigrants‘ pro přistěhovalce z Turecka, afrických zemí, Latinské Ameriky a Asie s výjimkou Japonska a Indonésie, pozn. aut.), západním původem a rodilých Nizozemců z celkové populace.

Znamená to, že každý dvacátý obyvatel Nizozemí je muslim. Jinými slovy, polovina přistěhovalců z nezápadních zemí žijících na území státu inklinuje k islámu. Turci, kterých bylo v roce 2007 téměř 325 000 a Marokánci, kterých v té době bylo 260 000, tvoří největší skupinu muslimů na tomto území. Z dat v příloze č. 3 mimo jiné vyplývá, že 12 000 těchto muslimů je z řad rodilých Nizozemců. Skupina ‚ostatní‘ v grafu níže označuje muslimy ze zemí mimo západ. Z této skupiny je nejpočetnější menšina ze Surinamu s celkovým počtem 35 000 a následuje ji skupina z Afghánistánu s 31 000 a z Iráku s 27 000 přistěhovalci. Další jsou podle početnosti skupiny z Pákistánu, Íránu, Nizozemí, Egypta, Indonésie a Tunisu.

Nizozemský statistický úřad používá označení země ‚bývalého sovětského svazu‘ (former Soviet Union, pozn. aut.) pro obyvatele Ruska, tzv. západních zemí východního bloku, kterými jsou Ukrajina, Bělorusko a Moldávie, dále centrální Asie, kam patří Kazachstán, Uzbekistán, Kyrgyzstán, Tádžikistán a Turkmenistán a kavkazské země, mezi nimiž jsou Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán, viz příloha č. 4. Nizozemský centrální registr používá historicky nikoliv zemi původu, ale zemi, kde se přistěhovalci narodili a proto i nadále používá označení země ‚bývalého sovětského

svazu'. Vývojové trendy do roku 2007 jsou znázorněny v příloze č. 5. Na počátku roku 2012 bylo v Nizozemí registrováno 65 000 přistěhovalců z bývalého sovětského svazu. Z toho bylo již v té době 16 000 dětí narozených na území Nizozemí. Dalších 49 000 je tedy přistěhovalců, z toho 18 000 mužů a 31 000 žen. Dvakrát více žen než mužů se přistěhovalo z Ruska a západních zemí bývalého východního bloku. Dvě třetiny těchto lidí se usadilo v Nizozemí po roce 2000. Většina z těchto imigrantů měla za cíl přidat se k rodinným příslušníkům, kteří již v Nizozemí žili. Přistěhovalci z Kavkazu byli ve většině žadatelé o azyl. Mnoho těchto přistěhovalců se do země dostalo mezi lety 2000 a 2005 při útěku z Kavkazu, kde probíhala občanská válka. Hlavním důvodem nárůstu počtu imigrantů z východního bloku je migrace za prací, jak je vidět v grafu č. 6 v příloze. Ačkoliv je silný nárůst v této skupině patrný, v porovnání s celkovým počtem cizinců na území Nizozemí je stále zanedbatelný. Roční přírůstek přistěhovalců ze zemí bývalého sovětského svazu je od roku 2004 stabilní a pohybuje se kolem 3 000. Od roku 2006 se rapidně zvýšil počet imigrantů z pobaltských států. Hlavním důvodem je přistoupení Estonska, Lotyšska a Litvy do Evropské unie v roce 2004, což pro obyvatele těchto zemí znamená jednodušší relokace do ostatních členských zemí. Hlavním motivem přistěhovalců pak byla práce nebo rodinní příslušníci v Nizozemí žijící. Přistěhovalci z centrální Asie primárně relokovali za rodinou. Rodinná migrace je hlavním motivem pro přistěhovalce z Ruska a tzv. Západních zemí bývalého Sovětského svazu, což vysvětluje větší počet žen mezi imigranty. Tři čtvrtiny imigrantů z celého východního bloku jsou ženy, které přijíždí za svým partnerem, nebo se vdát za Nizozemce.

Mnoho mladých Turků a Marokánců, kteří se v posledních letech oženili, si vzalo partnera z Turecka nebo Maroka. Z nedávných výzkumů vyplývá, že jak Turci, tak Marokánci, považují za důležité, aby jejich budoucí partneři byli stejného původu, viz příloha č. 7. Místo, kde byli potenciální budoucí partneři vychováni, nehraje pro respondenty tak významnou roli. Turci i Marokánci vstupují do manželství mladí. Druhá a třetí generace dokonce ještě dříve, než první generace Turků a Marokánců v Nizozemí. Celkem 41 % tureckých žen v kategorii 18-27 let je vdaných nebo rozvedených, u mužů jde v této kategorii o 23 %. Jak Turci, tak Marokánci, považují víru partnera za velmi důležitou a téměř osm z deseti mužů a devět z deseti žen vyžaduje stejné vyznání u svého partnera. Dokonce se domnívají, že sdílení téže víry je více důležité, než stejná národnost. V celé populaci si celkem pět až šest mužů z deseti

myslí, že je důležitá stejná národnost. U žen je číslo vyšší a dosahuje tak 70 % z celkové populace žen v Nizozemí. V posledních letech 50 až 60 % rodilých Nizozemců s tureckými nebo marockými kořeny vstoupilo do manželství s partnerem, který se kvůli svazku přistěhoval z Turecka nebo Maroka. Mladí, jejichž vstup do manželství se teprve blíží, odpověděli, že nepovažují zemi, kde partner vyrůstá, za důležitou. Teprve časem se potvrdí, zdali se jejich partnerem stali občané Nizozemí, či později budou preferovat partnery z těchto dvou zemí.

Jeden z pěti marockých chlapců byl registrován nizozemskou policií jako podezřelý z trestného činu v roce 2007 oproti jednomu z šesti v roce 2011 viz příloha č. 8. Podíl mezi Nizozemci se snížil z jednoho ze dvaceti na jednoho ze třiceti ve stejném období. Na konci roku 2007 bylo v Nizozemí zaměstnáno odhadem 100 000 přistěhovalců ze států Evropské Unie, které přistoupily v roce 2004, což je asi 1,5 % všech zaměstnaných v zemi. Část těchto imigrantů je zaměstnaných, část samostatně výdělečně činných. Naprostá většina, přesněji čtyři z pěti imigrantů, pochází z Polska, na což poukázala studie ‚Moving European borders‘ Regionálního územního plánu. V dubnu 2011 již byl počet zdvojnásoben, a to na 200 000 lidí ze zemí střední a východní Evropy. Studie prokázala, že naprostá většina přistěhovalců z nových členských států je zaměstnána převážně v odvětvích, kde je těžké najít pracovníky. Jedná se tedy o zemědělství, zahradnictví, dopravu, masný průmysl, stavebnictví a hutnictví. Ve třetím kvartálu roku 2007 bylo v Nizozemí evidováno 236 000 volných pracovních pozic, nezaměstnanost byla na 4,3 %, což bylo nejnižší za předcházejících pět let. Ve stejnou dobu se prokazatelně zvýšil podíl ilegální práce, tedy práce bez platného pracovního povolení. Inspektorát práce odhalil 23 % případů porušení Zákona o zaměstnávání cizinců. Během roku 2007 se tento podíl snížil na 17 % odhalených při náhodné kontrole.

4.3 Diskriminace a rovnost v nizozemské legislativě

První článek nizozemské ústavy říká, že *‚Se všemi osobami v Nizozemí má být zacházeno stejně na základě stejných podmínek. Diskriminace na základě náboženství, víry nebo politického názoru, rasy ani žádném jiném není povolena.‘* (přeloženo z angl.. *‚All persons in the Netherlands shall be treated equally in equal circumstances.*

Discrimination on the grounds of religion, belief, political opinion, race or sex or on any other grounds whatsoever shall not be permitted.’, *The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2008*).

Shachar a Hirschl přirovnávají koncept občanství ke konceptu vlastnictví. Analogii občanství a teorie vlastnictví spatřují v systému práv a omezení, která z přiřazeného statusu držiteli plynou. Někteří teoretici staví koncept občanství do roviny kosmopolitanismu, tedy ideje jedné společnosti, jejíž minulost sice tkví ve státní příslušnosti, ale budoucnost je globální, a kde základní prvky způsobu života již nemohou být zakotveny lokálně, ale pouze globálně. Původ spojený s místem narození podle autorů stále přímo determinuje rovnost šancí (Shachar, Hirschl; 2007). Jinými slovy teritoriálně a politicky vymezený původ občana střední Evropy je výhodnější, než občana Afriky. Studie poukazuje na fakt, že občanství a jeho dědičnost funguje na stejných principech, jako dědičnost majetku, protože upravuje startovní pozici ve společnosti a zajišťuje jednak možnost být ze společnosti vyloučen, tak i ze společnosti vyloučit. Každý stát uplatňuje koncept občanství k odlišení skupiny privilegovaných, kterým náleží jistá práva, podle místa narození (*ius soli*) nebo rodinného (krevního) pouta (*ius sanguinis*).

Vzhledem k historicky i kulturně dané odlišnosti jednotlivých teritoriálně vymezených států se přístup k občanství napříč Evropou liší. Francie, například, je specifická jakobínskou tradicí a republikanismem, což má přímý dopad na imigrační politiku země (Wenden, 2003). U Francie hovoříme o multiculturalismu *à la française*. Tamní politika přistupuje k jednotlivci jako k rovnému, nicméně nedává dostatečný prostor pro skupinová práva, což je patrné např. ze zákazu nošení muslimských šátků na veřejnosti. Občanství je definováno podle principu *ius soli*, což znamená, že nárok na občanství mají pouze obyvatelé narození na území státu, ale to i v případě, že se jedná o děti imigrantů. Oproti tomu v Německu je přistupováno podle *ius sanguinis*, což znamená, že občanství může být nabyto pouze přenosem z občana na dítě. Jinými slovy, imigranti nemají nárok na státní občanství a ani jejich děti narozené v Německu původně nárok na německé občanství neměly. Díky novele zákona o státním občanství, dítě narozené v Německu neněmeckým rodičům získává automaticky dvě občanství – jedno rodičů a druhé německé (Radtke, 2003). Německo je v rámci Evropy, stejně jako Švýcarsko, typické svým odmítavým postojem k myšlenkám multikulturalismu, a

vychází spíše z monistických idejí, a to i přesto, že i v jejich případě dochází ke střetu s nárokováním práv ze stran menšin (Koopmans a kol., 2005). V souvislosti s nárůstem počtů muslimské komunity v Evropě je často jako země nejbližší multikulturalismu skloňováno Nizozemí (tamtéž). Přístup k občanství je zde definován pomocí *ius domicili*, tedy podle délky pobytu v zemi, po které je každý přistěhovalec oprávněn požádat si o státní občanství. Nizozemí je specifické liberální politikou a v minulosti také tzv. systémem pilarizace (např. Spruyt, 2007), která zajišťuje institucionální soběstačnost socio-politických formací. Samostatné institucionální zázemí měl v historii pilíř katolický, protestantský, konzervativistický a liberální (Bax, 1995). V posledních letech byla diskutována pilarizace Islámu. Od této myšlenky se ale upustilo z důvodu tzv. ‚*bottom up closure*‘, tedy uzavřenosti skupiny imigrantů vůči většinové společnosti (Spruyt, 2007).

Z použité literatury vyplývá, že i přes teoretické koncepty reflektující globalizační a kosmopolitizační procesy, imigrační politika států stále vychází z konceptu občanství, jakožto přiznané příslušnosti k politicky a teritoriálně vymezenému státu. Na základě této příslušnosti připisuje občanům nebo přistěhovalcům práva, která přímo ovlivňují rovnost šancí. V současné době všechny státní celky používají koncept občanství k odlišení státních příslušníků a cizinců, a to nejčastěji podle jednoho z principů *ius soli*, *ius sanguinis* a nebo *ius domicili*. Podle Koopmanse je ale přístup k občanství jen jednou stranou téže mince s národní identitou. Hovoří o ‚*immigrant others*‘, čili o tom, že cizinci nastavují zrcadlo hostitelské zemi a jejím občanům. Takové společnosti na základě svých zkušeností s přistěhovalci přehodnocuje a někdy mění pojetí národní identity. Vhodným příkladem je například Německo, které se částečně odklonilo od *ius sanguinis* na přelomu milénia k *ius soli*, což umožnilo, že alespoň děti imigrantů mohou žádat o německé občanství.

Nizozemí je tedy zastáncem velmi liberálního *ius domicili*, ale i v rámci tohoto přístupu existují změny legislativy směrem k více či méně multikulturnímu přístupu přidělení občanství. Provedu analýzu vývoje pravidel pro přidělení občanství existující vyhlášky tak, abych popsala trendy v přidělování nizozemského občanství v poslední dekádě. Přidělení nizozemského občanství přistěhovalcům se nazývá naturalizace. V současné době (2014) jsou v platnosti následující podmínky pro žadatele o občanství. Žadatel musí být starší 18 let a musí prokázat nepřetržitý pobyt v Nizozemí (nebo na

Antilských ostrovech) v posledních pěti letech. Výjimky z tohoto pravidla jsou manželství nebo partnerství s občanem Nizozemí po dobu minimálně tří nepřetržitých let. V případě partnerství je nutné prokázat společnou domácnost nepřetržitě po celou dobu těchto tří let. Další výjimka z pětileté lhůty je udělována takovým žadatelům, kteří nemají žádné občanství a žijí v Nizozemí legálně po dobu tří let nebo dětem, jejichž otec je Nizozemec po dobu minimálně tří let. Pakliže je přistěhovalec nizozemským rezidentem s platným povolením k pobytu po dobu minimálně deseti let a z toho minimálně 2 roky nepřetržitě, může požádat o občanství již po dvou letech. Dále může této výjimky využít bývalý občan Nizozemí, který o občanství přišel a chce jej znovu nabýt.

V roce 2005 vydala Evropská komise politický plán pro legální migraci, který změnil všechna dřívější pravidla a vyvrátil podezření některých autorů, že se Nizozemí vrací k migrační politice z doby před rokem 1973, přestože se v některých místech nová ustanovení překrývají s bývalými programy pro dělníky ze zahraničí (z angl., *guest worker programs*). Evropská komise vyzkoušela částečný návrat k politice systematických sezonních programů pro hostující pracovníky ze zahraničí. Od roku 2000 je obecný příklon západní Evropy směrem k integraci imigrantů ze dvou hlavních důvodů. Jedním z nich je ekonomická závislost na kvalifikované i nekvalifikované pracovní síle, které má nedostatek. Přesto, že část ekonomické produkce byla tzv. outsourcována do třetích zemí, stále existují i obory, které relokovat nelze. Mezi ně patří například hotelnictví nebo stavebnictví a další. Druhým je demografický trend snižující se porodnosti a s tím spojený klesající počet potenciálních plátců daní v blízké budoucnosti (Castles, 2006). Jak už jsem zmínila v úvodu, rok 2010 byl pro multikulturní směřování Evropy zásadní. Představitelé nejsilnějších států EU se veřejně postavili proti, a byť se na mezinárodním poli drželo v této věci Nizozemí stranou, na domácí půdě dalo prostor opatřením, která příklon k multikulturalismu přinejmenším zmírňují.

V době naturalizačního procesu musí mít platné povolení k trvalému pobytu nebo přípravné povolení k pobytu v zemi (*,non-temporary residence permit'*, pozn. aut.). Prokazatelně čte, píše, mluví a rozumí nizozemštině, což prokáže složením ‚Občansko integrační zkoušky‘ s výsledkem minimálně A-2. V posledních čtyřech letech nebyl vězněn, odsouzen k veřejně prospěšným pracím ani nedostal pokutu vyšší než 450 eur a

ani se proti němu nevede stíhání. Žadatel musí být připraven vzdát se svého původního občanství. Jestliže tak neučiní, bude mu nizozemské občanství zpětně odejmuto. Po přidělení občanství se musí účastnit oficiální ceremonie, při níž přísahá věrnost Nizozemí. 1. dubna 2011 bylo navýšeno základní skóre vstupního testu z mluvené holandštiny z úrovně A-1 minus na A-1 a k testu byl přiřazen modul prověřující schopnost číst a porozumět psanému textu. Celkové skóre tak musí být nejhůře A-2. Tzv. Moderní migrační směrnice, která byla parlamentem schválena v červnu 2010, vešla v platnost v polovině roku 2012. Hlavním bodem této směrnice bylo zjednodušit procedury pro ekonomickou migraci a zvýšení zodpovědnosti stran, které přichod cizinců do země iniciují (např. zaměstnavatele, nebo vzdělávací instituce). Takový iniciátor nově získává status nezávislého sponzora.

Jak je vidno v této části, za posledních deset let se pravidla pro přidělení občanství lehce zpřísnila, nicméně tento trend není nijak významný oproti minulosti. Kromě legislativy získání občanství je důležitým aspektem naturalizace ještě eliminace diskriminačních tendencí většinové společnosti a s tím spojená integrace menšin do společnosti. Tato integrace nemůže být právně vymahatelná, na druhé straně lze legislativně potlačit faktory, které ji ztěžují, nebo jí brání. V této kapitole se zaměřím na analýzy existujících právních předpisů, které tvoří právní rámec ve věcech porušování lidských práv a práv menšin.

V roce 2010 bylo nizozemskými úřady evidováno na dva miliony občanů, kteří kromě nizozemského mají ještě své původní občanství. V reakci na kandidaturu dvou muslimských politiků na post tajemníka, kteří jsou držiteli dvou pasů (a tedy dvojího občanství) v roce 2007 navrhla strana PVV, aby těmto bylo nařízeno odstoupit z funkce a zároveň předložila návrh na vyloučení všech držitelů dvojího občanství z kandidátních listin politických stran. Žádná jiná strana se k návrhu nepřipojila a ke změně legislativy v této oblasti nedošlo.

5. Veřejné vzdělávání

5.1. Vzdělávání jako součást oddělených společenských pilířů

Země napříč Evropou se v přístupu k multikulturalismu liší zpravidla v důsledku odlišných národních historií, které formovaly postoj k národnímu státu a národní identitu ve společnosti. Přesto, že se zaměřuji na vývoj multikulturalismu v Nizozemí až v poslední dekádě, považuji za důležité vysvětlit vznik multikulturních tendencí v historickém kontextu. Výchozí pozice Nizozemí v Koopmansově modelu je totiž ovlivněná pilarizací, která s politickými dějinami tohoto státu souvisí.

Pilarizace v Nizozemí je jeden z důvodů, proč má tato země dlouhodobě silnou multikulturní podobu. Tolerance a motto ‚*žit a nechť žít*‘ jsou stále patrné v mnoha aspektech nizozemské společnosti, a to i přes to, že jednotlivé pilíře již dávno nestojí. Ačkoliv se většina místních imigrantů do Nizozemí dostala jako tzv. *guestworker*, čili krátkodobě najatá pracovní síla, usadili se díky vřelému přijetí většinové společnosti a právě proto se Nizozemí stalo vyhledávanou imigrační destinací v západní Evropě. Současné problémy spojené se společenskými dopady multikulturalismu se taktéž váží k pilarizaci. Pozůstatky pilarizace jsou také často viděny jako příčina kultury rovnosti a kompromisů, která ovlivňuje i další politická témata, jako například toleranci k drogám, prostituci nebo eutanázii. Multikulturalismus ‚*avant la lettre*‘, čili ještě před tím, než vznikl. Tak je pilarizace v Nizozemí nazývána. Jejím účelem bylo vypořádat se s kulturními konflikty mezi původními náboženskými skupinami. Později tohoto uspořádání a tedy dostupnosti institucionálního rámce využívala muslimská, ale i jiné minority, a vláda se této koncepcí drží jako jakéhosi návodu, jak se vypořádat s integrací imigrantů za pomoci vytvoření etnických elit. Ty zastupují organizace při etnických a náboženských skupinách, které pak fungují jako poradní rady vlády.

Od začátku 20. století byla společnost v Nizozemí segregována do striktně organizovaných sociopolitických formací, které byly známé jako pilíře společnosti. Tyto byly podle náboženství a ideologie striktně odděleny a jediným průsečíkem těchto pilířů byly elity. Těmito pilíři byly katolický, protestantský, liberální a konzervativní (Bax 1995, s. 9) a výhoda tohoto společenského uspořádání podle Baxe byla ve

společném a zároveň odděleném soužití těchto skupin. *„Institucionální dohoda, která umožňuje vzájemně nezávislým sociálním a politickým skupinám udržet si vlastní optimální autonomii, v rámci národní suverenity.“* V originále *„The institutional agreement which enables mutually independent social and political groups to maintain their autonomy to a perceived optimum, within the frame of a national sovereignty.“* (Bax 1995, s. 6)

Každý z pilířů měl vlastní organizace a instituce oddělené od ostatních pilířů (van Vree 2006, s. 80) nebo (Dobbelaere 2000, s. 181) popř. (Bax 1995, s. 7). Občané katolického vyznání navštěvovali katolické školky, školy a university. Měli katolické nemocnice, vlastní rádio a televizi, četli katolické noviny a magazíny, byli členy katolických sportovních klubů atp. Manželství mimo vlastní pilíř bylo velmi vzácné a odsuzované, což naznačuje překlad holandského rčení *„Jeden polštář, dvě víry, a ďábel mezi nimi“* (Andeweg, Irwin 2002, s. 22). Zdaleka nejsegregovanějším pilířem byl ten katolický. Zatímco ostatní pilíře mohly mít společné některé z institucí, katolický nikoliv (Andeweg, Irwin 2002, s. 22) nebo (Dobbelaere 2000, s. 181). Pilarizace tedy dovolila sociálním uskupením s neslučitelnými morálně-náboženskými doktrínami vytvořit vlastní vnitřně organizovaný svět a přitom mezi nimi zachovat mír a spolupráci. Pilarizace měla své výhody i nevýhody, ale nejedivnější závěrem byla možnost existence separovaných subkulturních komunit s vlastními politickými a sociálními institucemi, které sdílely jedno národní uskupení a prostor, kooperovaly na úrovni elit a napomohly efektivnímu fungování státu a stabilizaci společnosti v Nizozemí po téměř celé 20. století. Proč tedy Nizozemí od tohoto modelu upustilo a nepřistoupilo k vytvoření samostatného pilíře pro Islám a zároveň financuje islámské veřejné školy?

5.2 Ústava a vzdělávání

Šestý odstavec nizozemské ústavy obsahuje principy náboženské svobody, která náleží osobám stejně jako skupinám a současně hovoří právě o oddělení státu a církve. Proto se stát distancuje od vnitřních záležitostí komunit založených na náboženství. Tento odstavec se v praxi v podstatě týká převážně problémů s uznáním jakékoliv kulturní menšiny, a zapříčinil, že pakliže stát jednou garantuje podporu jakékoliv jedné

náboženské menšině, musí takto učinit i v případě jakékoliv další skupiny, a to bez ohledu na délku její existence v zemi. V minulosti bylo takové uznání poskytnuto islámské menšině. Totéž platí i pro ostatní právní měřítka spjatá s náboženským životem, čili i náboženskými svátky, obětováním zvířat nebo obřizkou.

Článek 23 týkající se primárně svobody vzdělávání jasně garantuje každé náboženské skupině možnost založit vlastní církevní školu, pakliže tato splní obecná pravidla ve vztahu ke kvalitě výuky, počtu žáků a základním osnovám. Pátý odstavec tohoto článku zaručuje, že státem financované soukromé školy mají volnou ruku ve vytváření vzdělávacích plánů podle náboženství nebo víry. (z orig. *„The standards required of schools financed either in part or in full from public funds shall be regulated by Act of Parliament, with due regard, in the case of private schools, to the freedom to provide education according to religious or other belief.“*).

5.3 Státní financování islámského školství

Hlavním dilematem současné diskuse o muslimech v nizozemské společnosti jsou islámské školy. Podle výše zmíněného článku ústavy dochází v praxi k tomu, že nizozemská vláda financuje oddělené školství, což stojí v cestě integraci této menšiny do většinové společnosti. Prapůvod této části ústavy tkví v historii pilarizace, která byla popsána v předchozích kapitolách, protože se při tvorbě ústavy počítalo s tím, že každý pilíř bude mít vlastní školství. V čase se ale ukázalo, že takovéto školství nedává mladým muslimům dostatečné socio-ekonomické základy, které by byly v souladu s životem v nizozemské společnosti. V roce 2002 bylo státní financování islámských škol revidováno Nizozemskou národní bezpečnostní službou pro nechtěný zahraniční vliv na proti-integrační tendence (*BVD, De democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs. Buitenlandse inmenging en anti-integratieve tendensen*). Výsledkem byl doporučený audit islámského kurikula. Navzdory striktně oddělené státní a náboženské sféře v Nizozemí se Ministerstvo školství o takový audit zasadilo. Jeho výsledkem bylo, že islámské školy mají otevřený přístup k nizozemské společnosti a pozitivně podporují podmínky vedoucí k sociální kohezi. Další audit proběhl v roce 2008 a jeho výsledky byly velmi odlišné. Podle závěrečné zprávy z auditu 65 % vedoucích pracovníků bylo do čel takových škol voleno protiprávně. Jedním z hlavních požadavků na státní

příspěvky pro soukromé školy v Nizozemí je finanční participace rodičů žáků. Podle tohoto auditu 25 % škol mělo nesrovnalosti ve financování rodiči. Dalším zjištěním bylo, že téměř v polovině škol byla úroveň vzdělávání v roce 2008 nižší, nebo výrazně nižší než je nizozemským standardem. Na základě tohoto reportu Wildersova PVV navrhla okamžité zavření všech islámských škol a opětovně se otevřela otázka jejich financování státem. Jako hlavní právní argument bylo použito tvrzení, že Islám není náboženství, ale politická ideologie a jako takový by neměl být vládou podporován. Místopředseda Balkenende ze strany CDA navrhoval zrušení islámského pilíře z důvodu rizika jeho zaostalosti oproti zbytku společnosti. V důsledku této debaty došlo k předložení plánu na zlepšení úrovně slabších škol, nicméně nadále dochází k financování soukromých islámských vzdělávacích zařízení. Oddělené školské instituce, jakkoliv vycházejí z pilarizace, však podle mého názoru automaticky zamezují integraci menšin do většinové společnosti. Prakticky izolují příslušníky jednoho etnika či náboženství od ostatních studentů.

6. Podmínky přistěhovalců na pracovním trhu

6.1 Nekvalifikovaná práce

Nejčastějším sektorem, v němž pracují polští imigranti za prací, je zemědělství a zahradnictví (následováno konstrukčními pracemi ve stavebnictví a dopravě). Nejen v těchto oblastech přistěhovalci snášejí nerovné platové a pracovní podmínky, neplacené přesčasy, vysoké nájemné a narušování soukromí inspekcemi pracovních agentur. Hlavním závěrem institutu je nutnost snížit závislost pracovníků na agenturách, které jim hledají dočasná zaměstnání. Institut doporučuje legislativně oddělit zprostředkování práce a ubytování, což má vést k eliminaci nadhodnocených nájmů a častých kontrol zaměstnavatelů. Zároveň se zasazuje o existenci informačních stánků, které by dělníky informovaly o jejich právech a způsobech obrany. Zpráva pozitivně hodnotí snahu vlády od roku 2011 dbát zvýšeného dohledu nad porušováním imigračního zákona.

Zjištění institutu pro lidská práva podporují i další průzkumy. Studie NICIS institutu při rotterdamské univerzitě z roku 2011 se zaměřila na imigranty z Polska, Bulharska a Rumunska a jejich pozici na pracovním trhu. Studie prokázala, že platy u

této skupiny mnohdy nedosahují ani minimální mzdy, ubytování je většinou v pokojích po osmi lidech v domech, které nejsou přizpůsobeny vysokým počtům nájemníků. Často dochází k záměrné izolaci od nizozemské společnosti. Průzkum mezi samotnými dělníky ale přinesl překvapivá zjištění. Sami totiž svou situaci nepovažují za špatnou a vzhledem k tomu, že si nejsou vědomi toho, že nedosahuje nizozemských standardů, nemají ani potřebu se bránit.

Kromě studií zaměřených na dotazování samotných přistěhovalců se dá přihlídnout k mediálnímu obrazu životní úrovně imigrantů. Nejčastěji jsou v médiích zmiňovány stávky dělníků z řad přistěhovalců, které jsou vyústěním nevhodných pracovních podmínek ve chvíli, kdy překročí únosnou míru. Od roku 2005 se převážně polští dělníci a jejich stávky objevují v hlavním vysílání velmi často. Nejčastěji jsou důsledkem vynucených přesčasů, neproplácení pracovních náhrad, nebo tzv. otrocké práce v nevhodných pracovních podmínkách. Stávky s sebou nesou jak pozitivní výroky soudu vedoucí k odškodnění nebo pokutám pro zaměstnavatele, tak i boje mezi imigranty navzájem v případě, že někteří odmítnou stávkovat (Houwerzijl, Rijken; 2011, s. 6).

6.2 Pracovní podmínky přistěhovalců v legislativě

Již v prvním odstavci článku 6 nizozemské ústavy se dočteme, že *„Každý má právo svobodně praktikovat své náboženství nebo víru, a to buď samostatně, nebo v komunitě s ostatními, bez předsudků, aniž by byla dotčena jeho odpovědnost vůči zákonu.“* (přeloženo z angl. *Everyone shall have the right to profess freely his religion or belief, either individually or in community with others, without prejudice to his responsibility under the law.*; *The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2008*). Tento odstavec dal vzniknout dalším antidiskriminačním listinám souvisejícím s ochranou práv imigrantů na pracovním trhu.

Hlavním předpisem antidiskriminačních zákonů je nizozemský Zákon o rovném zacházení (*Algemene Wet Gelijke Behandeling*), který vešel v platnost v roce 1994. Zaměřuje se na práva menšin a tedy kromě ochrany etnických a rasových menšin také

na národnost, náboženství a víru, práva žen, zdravotně či věkově znevýhodněných, na diskriminaci na základě manželského statusu, politického názoru, anebo sexuální orientace. Zákon se týká všech aspektů zaměstnání od inzerce a náboru až k podmínkám smlouvy, platovým podmínkám, povýšení až k výpovědi. Tento zákon vedl k založení komise, o níž se zmiňuji v části věnované požadavkům imigrantů. Tato má za úkol rozhodovat o stížnostech na diskriminační chování zaměstnavatelů. Pro imigranty, kteří přijíždí do Nizozemí za výdělkem, ale z pravidla hrají roli zákony a předpisy upravující obchod s lidmi, neb se často stávají klienty pracovních agentur a zprostředkovatelů nekvalifikované práce, v horším případě nucené práce. Nucená práce je v Nizozemí postihnutelná pouze v případě, že je kvalifikována jako obchod s lidmi (z angl. *„Trafficking of human beings“*). Obchod s lidmi upravuje nizozemský trestní zákoník, jehož vývoj reaguje na aktuální společenské kauzy. Definice obchodu s lidmi byla původně zúžena na prostituci, následně rozšířena na všechny formy obchodu s lidmi včetně obchodování s lidskými orgány. Čtyři články tohoto zákona jsou plně věnovány obchodu s námezdními dělníky. Od roku 2009 je v případě odsouzení trestem odnětí svobody v trvání osmi let, nebo k pokutě ve výši necelých dvou milionů korun (76 000 eur). Důvodem k této změně bylo *„společenské přehodnocení závažnosti obchodování s lidmi“* (Trafficking in Human Beings; Report of the National Rapporteur, 2009, s. 18). Zákon také říká, že je-li obchodovaná osoba současně podezřelá z trestného činu, nemůže být souzena.

V říjnu 2009 Vrchní soud vynesl rozsudek v tzv. Čínském případě. Jednalo se o odsouzení zaměstnavatelů a vlastníků čínské restaurace, kde čínští zaměstnanci pracovali v nepřijatelných pracovních podmínkách a byť byli ilegálními přistěhovalci, soud je shledal bezbrannými. Příklad byl kontroverzní proto, že přistěhovalci sami žádali v restauraci o jakoukoliv práci. Podle vrchního soudu tak zaměstnavatel využil jejich znevýhodněné pozice, proto soud odsoudil zaměstnavatele a kuchaře za obchodování s lidmi. Tento precedent je od roku 2009 využíván pro obdobné případy jako argument pro posouzení obchodování s lidmi. Další články eliminující nerovné pracovní podmínky imigrantů jsou Pašování lidí, Ilegální práce, Nelegální zbavení svobody (např. zabavením cestovních dokladů, pozn. aut.), Padělání cestovních dokladů, Participace v organizovaném zločinu, Daňové úniky a Regulace ubytování cizinců. V těchto člancích nedošlo k žádné změně ve sledovaném období.

Další předpisy, které se v poslední dekádě vztahují především na pracovní poměry imigrantů, jsou Zákon o minimální mzdě a náhradě za dovolenou a Zákon o zaměstnávání cizinců. Oba jsou velmi často v praxi obcházeny. Zákon o minimální mzdě neobsahuje minimální mzdu za hodinu, což znamená, že za minimální mzdu imigranti často pracují až dvojnásobný počet hodin, přičemž přesčasy nevykazují (Houwerzijl, Rijken; 2011, s. 14). Zákon o zaměstnávání cizinců od roku 2005 určuje pokutu zaměstnavateli, který zaměstná přistěhovalce bez, nebo s neplatným pracovním povolením. Tato pokuta byla od té doby dvakrát zvýšena. V důsledku toho se počet odhalených ilegálních zaměstnanců snížil. Od června 2010 platí vyhláška přiznávající odškodné nejen pro ty, kteří se stali obětí obchodu s lidmi, ale také pro zneužité k ilegální práci.

Nejbolestnějším aspektem rovnosti šancí a rovného přístupu v zaměstnání jsou v Nizozemí agentury práce. Tyto musí být certifikovány a činnost bez platné certifikace je od ledna 2010 považována za trestný čin. Bohužel tuto certifikaci vydává od roku 2007 Asociace pracovních agentur sama a není nijak monitorována Ministerstvem práce. Pro posílení kontroly se všechny agentury působící na území Nizozemí musí registrovat v Haagu, aby bylo možné alespoň mapovat jejich činnost (tamtéž). Zlepšení pracovních podmínek a ubytování imigrantů bylo podmínkou druhé komory senátu pro zrušení omezení pro imigranty z osmi zemí střední a východní Evropy. Do té doby existovala dohoda mezi Ministerstvem sociálních věcí a Organizací práce (Foundation of Labour, pozn. aut.) o zvláštních nařízeních, která měla podpořit zvýšenou kontrolu pracovních podmínek tak, aby se dalo předejít sociálnímu dumpingu. Součástí této dohody byla zvýšená aktivita inspektorátu práce a implementace pokut při porušení Zákona o minimální mzdě. Přesto ale tato ujednání mají pomáhat imigrantům předejít nevhodnému zacházení na pracovišti. V případě, že se v takové situaci již nacházejí, očekává se, že budou svá práva hájit sami a požadovat proplacení nezaplacených odpracovaných směn.

V červnu 2011 předložil Nizozemský ministr vnitra Piet Hein Donner v parlamentu návrh (*Integratie, binding, burgerschap*; 2011) na legislativní opatření, která měla vést k odklonu od multikulturní společnosti směrem k integračnímu přístupu k přistěhovalcům. Multikulturalismus podle Doonera povzbudil muslimy v Nizozemí ke vzniku paralelní společnosti. Razantní návrh byl podpořen většinovou vládou, nicméně

ani zákaz nošení burky na veřejnosti, ani postavení vynucených manželství muslimských žen mimo zákon, či nutnost dorozumět se holandsky, se v praxi nikdy neaplikovali.

Hlavním právním předpisem hájícím základní hodnoty multikulturalismu, tedy rovnost při zachování odlišnosti, je nizozemský zákon o rovném zacházení (Algemene Wet Gelijke Behandeling), který vešel v platnost v roce 1994 a zaměřuje se kromě ochrany etnických a rasových menšin také na práva žen, zdravotně znevýhodněných atp. Analýzy nizozemského antidiskriminačního zákona, který je součástí trestního zákona z roku 1971 a podporuje především rovnost šancí, a jeho praktického použití, vyústily v názor, že je právní podpora rovných šancí v Nizozemí vysoká. Na druhou stranu, obecně tolerantní postoje ve společnosti vyústily mezi občany v domnění, že vlastní přístup je tímto právem legitimizován, ať už je jakýkoliv, což vychází z kvalitativního výzkumu zaměřeného na antidiskriminační legislativu (Hatvinga T., 2002). Jinými slovy, Nizozemci jsou přesvědčeni o vlastní toleranci, a tak své chování k menšinám se zákonem nekonfrontují, neb se domnívají, že se z podstaty podle tohoto zákona chovají. Pravidlo rovných šancí v organizacích není zpravidla dodržováno v důsledku nedostatku jeho znalosti a nedostatku právní podpory jednotlivců. Zaměstnavatelé věří, že zažité postupy a tradiční způsoby přístupu k menšinám jsou v souladu s nizozemskou ambiciózní multikulturní politikou. V důsledku toho je celý antidiskriminační zákon používán pouze jednotlivci z řad menšin, a to pouze v případě, že se sami rozhodnou tento zákon použít a aktivně se s jeho pomocí bránit jeho porušování. To se v praxi ale děje minimálně, neb poškození nemají potřebnou právní asistenci a zákon neznají.

Hlavní orgán, který se zabývá stížnostmi na diskriminační zacházení, se nazývá Nizozemský institut pro lidská práva (do roku 2011 Komise pro rovné zacházení). V minulosti bylo hlavním posláním této komise vyhodnocovat stížnosti jednotlivců a skupin poškozených diskriminací. Od roku 1994 do roku 2004 bylo vzneseno 2 500 požadavků k řešení, z nich 40 % se týkalo rasově a národnostně motivovaných přestupků a z nich 55 % bylo uznáno jako porušení antidiskriminačního zákona (Hatinga T., 2002, s. 88). Komise pro rovné zacházení tedy tento právní rámec ponechávala spíše pasivním a jeho aktivní používání vyžadovala od poškozených, místo aby se stalo standardem. Jednou z novinek je povinnost zaměstnavatele hlásit

příslušnému úřadu počet zaměstnaných cizinců, což má napomoci eliminovat případné diskriminační chování, jako je např. propuštění z etnických důvodů, atp. I přes právní ochranu proti diskriminaci jsou diskriminační praktiky v nizozemské společnosti stále patrné. Transformace komise v institut s sebou nesla mj. změnu hlavní mise a základních činností organizace, které od roku 2011 věnuje výzkumu a publikaci doporučení pro vládu. Poslední dostupný materiál se ve věci práv imigrantů zaměřuje na nejpočetnější skupinu imigrantů z regionu střední a východní Evropy, tedy na přistěhovalce z Polska. Jejich počet v poslední dekádě markantně vzrostl, jak je patrné v kapitole zabývající se migračními trendy. Report poukazuje na fakt, že polští imigranti neznají svá práva a nebrání se tedy proti jejich narušování. To však neplatí bez výjimky.

Nová koaliční vláda v Nizozemí vytvořená v říjnu 2010 učinila redukci imigrace a zpřísnění integračních požadavků jednou ze svých politických priorit. Svou iniciativu zaměřila na tzv. ‚rodinné imigranty‘, kteří v roce 2009 tvořili dokonce polovinu všech imigrantů z nezápádních zemí. Regulace rodinné migrace byla již zpřísněna v roce 2010, kdy minimální věk pro přistěhovalce, kteří se mohli připojit ke své rodině v Nizozemí, byl navýšen z 18 na 21 let. Imigranti musí dále prokázat předpoklad k integraci. Minimální věk partnerů byl navýšen na 24 let a jejich minimální příjem byl navýšen ze 100 % na 120 % minimální mzdy. Dále v září 2011 vyhlásilo Ministerstvo pro integraci a azyl nové podmínky, kterými je omezení rodinné imigrace na členy ‚základní rodiny‘, jakými jsou manželé, snoubenci, registrovaní partneři a nezletilé děti. Dále byla nastavena roční čekací lhůta pro rodinné sloučení partnerů. Během této lhůty se očekává, že partner v zahraničí upevní své integrační předpoklady, a to ještě před vstupem do Nizozemí. Délka nepřetržitého samostatného pobytu na území státu při čekání na partnera byla prodloužena ze tří na pět let. Mezi další omezení patří kriminalizace ilegálního pobytu pro dospělé přistěhovalce, které je možno potrestat minimálně čtyřmi měsíci ve vězení nebo zrušením povolení k pobytu.

Na jaře 2011 nizozemské Ministerstvo práce a sociálních věcí oznámilo nový balíček omezující migraci primárně ze zemí střední a východní Evropy (tzv. země MEE). Důvodem byl předpoklad, že v Nizozemí legálně nebo ilegálně pracuje až 200 000 obyvatel z tohoto regionu. Hlavním zaměřením balíčku je zamezit, aby tito lidé žádali podporu v nezaměstnanosti, což by vedlo k tomu, že by se doba bez zaměstnání prodloužila, imigranti by se izolovali od společnosti, a to by způsobilo další potíže. Až

druhotným cílem je vyvarovat se jejich zneužívání pro levnou práci, nebo eliminace nevhodných podmínek pro život. Zpřísnění daňových kontrol by se mělo týkat jmenovitě živnostníků z Rumunska a Bulharska, ale také dohledu nad podhodnocenými platy v kombinaci s předraženými srážkami za jídlo a ubytování. Na začátku roku 2014 nastala další změna v nizozemském imigračním zákoně. Tato změna se týká hlavně navýšení požadavku na minimální mzdu tzv. vysoce kvalifikovaných přistěhovalců. Nové restriktce pro přistěhovalce ze zemí EU. Tzv. Sofi číslo (obdoba našeho rodného čísla, bez nějž není možné v Nizozemí pracovat, pozn. aut.) již není možné získat od finančního úřadu. Zvýšení požadavků a restrikcí pro ty, kdo se do Nizozemí stěhují za prací, anebo za stáží.

Závěr

Cílem práce bylo na základě legislativních trendů ve třech základních oblastech integrace přistěhovalců popsat, jaký je vývojový směr multikulturalismu v Nizozemí z pohledu socio-politických jevů od roku 2005. Populace imigrantů od roku 2005 vzrostla, a to díky exponenciálnímu růstu populace muslimů, který je podporován imigrační politikou velkorysou k úplným rodinám (z angl. *„Family reunion policy“*). Druhým faktorem ovlivňujícím množství imigrantů v Nizozemí je příliv imigrantů hledajících práci, kteří přijíždí ze zemí střední a východní Evropy. Do imigračního procesu bylo během posledního desetiletí několikrát zasaženo zpřísněním podmínek pro získání povolení k pobytu a občanství. Mezi nové podmínky tzv. naturalizace přibyl test z nizozemštiny, který byl následně zpřísněn. Dále se prodloužily lhůty pro přidělení těchto povolení. Tato opatření znesnadnila podmínky pro imigranty, ale také poukázala na snahu nizozemské vlády o integraci a požadováním přípravy na ni ještě před vstupem do země. Zároveň s touto iniciativou byly zpřísněny tresty za ilegální pobyt v zemi.

Konkrétní opatření nizozemské politiky poukazují na to, že z ekonomických důvodů nebude zřejmě od pracovní migrace upuštěno. Nizozemí se snaží omezit množství imigrantů ze zemí mimo EU a zároveň legislativně reagovat na nevhodné životní a platové podmínky imigrantů z nových členských států. Z dostupné literatury nebyly zjištěny žádné jiné aktivity směrem k integraci etnických a národnostních menšin do většinové společnosti, ale ani patrné zpřísnění zákonů potlačujících islám a

jeho praktikování na veřejnosti. Absence integračních opatření se váže k pilarizaci, tedy k době, kdy v Nizozemí existovaly institucionální kulturně náboženské celky bez propojení a nutnosti integrace. Od vytvoření samostatného pilíře pro islám se již dávno upustilo z důvodu možného uzavření před většinou společností. Další integrační opatření však nenásledovala, což je také Nizozemí dosud vytýkáno (např. Červenková, 2011). V důsledku toho jsou ve společnosti stále patrné např. tendence imigrantů ženit či vdávat se za osoby stejného vyznání.

V Nizozemí je dobré legislativní prostředí ve smyslu ochrany lidských práva a zajištění rovnosti obyvatel. Na druhou stranu má však spíše pasivní charakter, tzn. ýe se očekává, že se poškození budou bránit u existujících institucí, místo toho, aby se aktivně takovým situacím předcházelo. Zaměstnanci z řad přistěhovalců si ve většině případů nejsou vědomi svých práv nebo nástrojů, které mohou použít ke své obraně před nevhodnými pracovními, či platovými podmínkami. Nejviditelnějším způsobem obrany bylo doposud stávkování, které si oblíbila média a tím na porušování práv imigrantů upozornila. Z toho důvodu se v posledních letech přistoupilo k evidenci a regulaci pracovních agentur, které kromě práce, zprostředkovávají imigrantům i ubytování, což vede v mnoha případech k šikaně a obohacování na úkor zaměstnaných.

Růst moci radikální pravice v zemi sílí stejně znatelně, jako počet imigrantů. Extrémně pravicová strana PVV, která je kandidátem na lídra poslanecké sněmovny, není zdaleka první extrémistickou stranou v historii Nizozemí. Na druhou stranu má ale velmi populistický ráz a svou aktivitou podněcuje protiimigrační názory ve společnosti. Doposud nedošlo k viditelné změně multikulturní politiky státu touto stranou.

Nejdůležitějším zjištěním je, že žádná oficiální politická strategie nezačala reflektovat veřejně komunikovaný odklon od multikulturalismu směrem k asimilačnímu modelu integrace přistěhovalců. Poslední markantní změny, které se v této oblasti odehrály, se datují do 90. let minulého století, kdy *„se stát rozhodl drasticky změnit strategii, aby předešel předpokládaným škodám napáchaným multikulturním modelem v 80. letech“* (T. M. Veldhuis; T. Van Der Maas, 2011). Změny v legislativě jsou tedy s největší pravděpodobností pomalejší, než společenské diskuse o multikulturalismu. V současné době se od přistěhovalců v Nizozemí předpokládá, že se budou integrovat do většinové společnosti, přičemž je jim poskytován prostor pro udržování znaků jejich

vlastní kultury a náboženské identity. Hlavní legislativní změny byly v posledních deseti letech pozorovány v oblasti integračních opatření a získávání občanství, kde je patrný nárůst opatření, která vynucují integraci, a to hlavně v oblasti prerekvizit spojených se získáním občanství, nebo podmínek, které musí být před přidělením občanství splněny, jako je například účast na integračních kurzech. Dá se tedy říci, že i když se protimultikulturní nálady ve společnosti začínají přiosťřovat, nizozemská vláda odolává nátlaku extrémně pravicových stran a to především PVV, která se pohybuje mezi nejoblíbenějšími stranami v zemi a jejíž činnost je zaměřená na prohloubení rozdílů mezi přistěhovalci a rodilými nizozemci. Byť veřejná debata naznačuje opak, legislativa Nizozemí se v posledních deseti letech od multikulturalismu neodchýlila.

Použitá literatura

Algemene Wet Gelijke Behandeling; [online], Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0CGcQFjAH&url=http%3A%2F%2Fwww.hsph.harvard.edu%2Fpopulation%2Fwomenrights%2Fnetherlands.women.94.doc&ei=NYLjU8yuAu-v7Ab4vYHwDA&usg=AFQjCNFW0sTIXSCYqbWqzUR-rAkFarUZEa&sig2=TPLVSfFGkiMZPJXGs3IIqg>.

ANDWEG, R. B.; IRWIN, G. A. 2002, *Governance and Politics of the Netherlands*. Basingstoke: Palgrave.

Barša, Pavel. 1999: *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

BARŠA, Pavel. 2003. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

BARŠOVÁ, A., BARŠA P. 2005a. „Od multikulturalismu k občanské integraci. Změny v západoevropských politikách integrace přistěhovalců.“ *Sociální studia* 2 (1): 49 – 66.

BARŠOVÁ, A., BARŠA. 2005b. *Přistěhovalectví a liberální stát: Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita.

BARŠOVÁ, A., BARŠA. 2006. „Vnitřní a vnější podmínky inkluze: národní identity a přistěhovalecké politiky liberálně-demokratických států.“ Pp. 278 – 296 in Radim Marada (ed.). *Etnická různorodost a občanská jednota*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

BARTH, F. 1969; *Ethnic Groups and Boundaries*. Boston: Little, Brown.

BAX, E.H., (1995); *Cleavage in Dutch Society: Changing Patterns of Social and Economic Discrimination*.

BELANGER, S. a PINARD M. 1989; *Ethnic Movements and the Competition Model: Some Missing Links*. *American Sociological Review* 56: 446-57.

CASTLES S., KOSACK G. 1973; *Immigrant workers and class structure in Western Europe*. Institute of Race Relations, London, by Oxford University Press, 1973 - Počet stran: 514.

CASTLES S. 2006; *Back to the Future? Can Europe meet its Labour Needs through Temporary Migration?: University of Oxford*. Working paper No. 1.

CBS.nl [online]. 1.3.2013, [citováno dne 10.3.2013] Dostupné z www:
< <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/home/default.htm>>.

DOBBELARE, K., (2004): *The Rationale of Pillarization: The Case of Minority Movements*.

DONNER, Piet Hein. 2011, *Integratie, binding, burgerschap*; [online], Dostupné z:
<http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/notas/2011/06/16/integratienota/integratienota.pdf>

DUYVENDAK, J. W., Scholten P., (2008): *Questioning the Dutch multicultural model of immigrant integration*.

Family Reunification, A barrier or facilitator of integration? The Netherlands Summary Report. 2012; [online], Dostupné z:
<http://www.emnbelgium.be/sites/default/files/publications/familyreunification-web.pdf>

HAYINGA T., 2002: *The effects and limits of anti-discrimination law in The Netherlands*. Institute for Sociology of Law, Law Faculty, University of Nijmegen.

HIRT, Tomáš. 2005. „Svět podle multikulturalismu.“ Pp. 9 – 76 in Tomáš Hirt, Marek Jakoubek (eds.).

HIRT, T. Multikulturalismus: uzavřená kapitola nebo aktuální společenská vize? In Šubrt, Jiří (a kol.). Sociologie III. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1486-1. s. 294-315.

KELLY, P. 2002; Multiculturalism Reconsidered (Cambridge: Polity Press).

KITSCHEL, H. 1986. "Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies." British Journal of Political Science 16: 57-85.

KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. 2007. „*Multikulturalismus a feminismus.*“

www.padesatprocent.cz; [online], dostupné z:

<http://padesatprocent.cz/cz/zpravodajstvi/blanka-knotkova-capkova-multikulturalismus-afeminismus>.

KOOPMANS, R. 1996a; Explaining the Rise of Racist and Extreme Right Violence in Western Europe: Grievances or Opportunities? European Journal of Political Research W: 185-216.

KOOPMANS, R., Statham, P., Giugni, M., Passy, F. (2005) Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe, University of Minnesota Press.

KRIESI, H.; KOOPMANS, R.; DUZVENDAK, J. W.; GIUGNI, M.; 1995; New Social Movements in Western Europe: A Comparative Analysis. Minneapolis: University of Minnesota Press.

KYMLICKA, W. 1995; Multicultural Citizenship (Oxford: Oxford University Press).

KYMLICKA, W. 2012. Multiculturalism: Access, silure and the future (Transatlantic Council on Migration, Project of the Migration Policz Institute)

LADEN, A. at al., 2007; *Multiculturalism and Political Theory* (Cambridge: Cambridge University Press).

LIJPHART, A., (1975): *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in The Netherlands*.

MAREŠ, P., SIROVÁTKA T. 2008. „Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda.“ *Sociologický časopis* 44 (2): 271 – 294.)

MAUSSEN, M. 2004; *Policy discourses on mosques in the Netherlands 19980-2002: Contested constructions. Ethical Theory and Moral Practice*, Vol. 7, 147 -162.

McADAM, D. 1996; *Conceptual Origins, Current Problems, Future Directions*. In *Comparative Perspectives on Social Movements*, ed. Doug McAdam, John D. McCarthy, and Mayer N. Zald. Cambridge: Cambridge University Press.

McADAM, D. 1999; *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970*. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press.

MODOOD, T. (2007): *Multiculturalism*. Cambridge: Polity Press.

MUSIL, Jiří. 2008. „Slovo úvodem: Stará otázka se vrací: co drží společnosti pohromadě?“ *Sociologický časopis* 44 (2): 237 – 246.

NAGEL, J., OLZAK S. 1982; *Ethnic Mobilization in New and Old States: An Extension of the Competition Model*. *Social Problems* 30: 127-43.

OLZAK, S.. 1992; *Dynamics of Ethnic Competition and Conflict*. Stanford, CA: Stanford University Press.

OLZAK, S., NAGEL J., eds. 1986; *Competitive Ethnic Relations*. Orlando, FL: Academic Press.

RADTKE, F. 2003; Multiculturalism in Germany: Local Management of Immigrants' Social Inclusion. *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, Vol. 5, No. 1, 55 – 76.

RATH, J., Sunier, T., Meyer A. (1999): *Der Islam in den Niederlanden: Zur*

SHADID, W. A. (2006): Public Debate over Islam and the Awareness of Muslim Identity in the Netherlands. *European Education*, Vol. 38, No 2, p. 10-22.

SHACHAR, A., Hirschl, R. 2007; Citizenship as Inherited Property. *Political theory*, Vol. 35, No. 3.

SPRUYT, B. J. (2006): *Liberalism and the Challenge of Islam in the Netherlands.*

SPRUYT, B. J. 2007; *Can't We Discuss This? Liberalism and the Challenge of Islam in the Netherlands.* Published by Elsevier Limited on behalf of Foreign Policy Research Institute.

SPIECKER, B., Steutel, J. (2001): Multiculturalism, pillarization and liberal civic education in the Netherlands, *Int. J. Educ. Res.* 35 293-304.

STATHAM, P., Koopmans, R. (2005). Problems of Cohesion? Multiculturalism and Migrants' Claims-Making for Group Demands in Britain and the Netherlands. *European Political Communication Working Paper Series*, 7 (4) 1-26.

SUNIER, T. (2005): Construction Islam: Places of Worship and the Politics of Space in the Netherlands. *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 13, No. 3, p. 317-334.

ŠAFR, J., BAYER, I., SEDLÁČKOVÁ, M. 2008. „Sociální koheze. Teorie, koncepty a analytická východiska.“ *Sociologický časopis* 44 (2): 247 – 269).

The Constitution of the Kingdom of the Netherlands. 2008. [online], Dostupné z: <https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CC0QFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.government.nl%2Ffiles%2Fdocuments-and-publications%2Fregulations%2F2012%2F10%2F18%2Fthe-constitution-of->

[the-kingdom-of-the-netherlands-2008%2Fthe-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands-2008.pdf&ei=ZnjiU-HiHovb7Abqh4GYBA&usg=AFQjCNH2Qg8Lw3VjU7jsJFwfIs7VrVWnDg&sig2=NsYk9e9mU9OLSq4IevFyVA.](#)

YIN, R. K. Case study research : design and methods. Thousand Oaks : Sage Publications, 1994. Second Edition. 171 s. Applied social research methods series ; sv. 5. ISBN 0-8039-5663-0.

VELDHUIS, T. M; VAN DER MAAS, T., 2011 Immigration and Integration in the Netherlands: From Multiculturalism to Assimilation.

VREE, F. Van, 'Media, Morality and Popular Culture'. The Case of the Netherlands.

WENDEN, C. 2003; Multiculturalism in France. International Journal on Multicultural Societies (IJMS), Vol. 5, No. 1, 77 – 87.

WINTER, E. (2010): Trajectories of Multiculturalism in Germany, the Netherlands and Canada: In Search of Common Patterns. Government and Opposition, 45 (2) 166-186.

Seznam

Příloha č. 1: Sociální exkluze podle etnického původu v roce 2010 (graf) Zdroj: CBS.nl

Příloha č. 2: Registrovaní 12 až 18 letí teenageři podezřelí z trestné činnosti podle etnického původu (graf) Zdroj: CBS.nl

Příloha č. 3a: Procento muslimů podle etnického původu (graf) Zdroj: CBS.nl

Příloha č. 3b: Rozložení muslimů podle etnického původu (graf) Zdroj: CBS.nl

Příloha č. 4: Osoby ze zemí bývalého sovětského svazu k datu 1. ledna 2012 podle roku vstupu do země (graf) Zdroj: CBS.nl

Příloha č. 5: Počet přistěhovalců ze zemí bývalého sovětského svazu podle roku imigrace (graf) Zdroj: CBS.nl

Příloha č. 6: Přistěhovalci ze zemí bývalého sovětského svazu podle důvodu (graf) Zdroj: CBS.nl

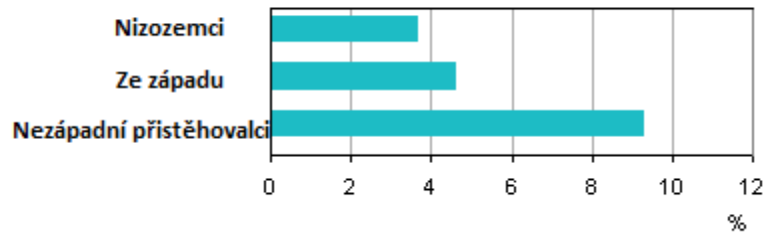
Příloha č. 7: Názory přistěhovalců na výběr vhodného partnera pro život v roce 2012 (graf) Zdroj: CBS.nl

Příloha č. 8: 12 až 18 letí mladí podezřelí muži podle etnického původu a typu zločinu (graf) Zdroj: CBS.nl

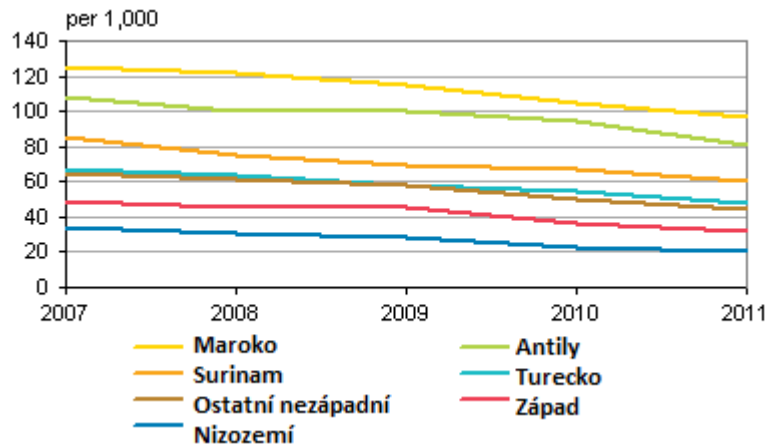
Příloha č. 9: Vývoj politických preferencí v Nizozemí od 1. 1. 2013 do současnosti (graf) Zdroj: Peil.nl

Přílohy

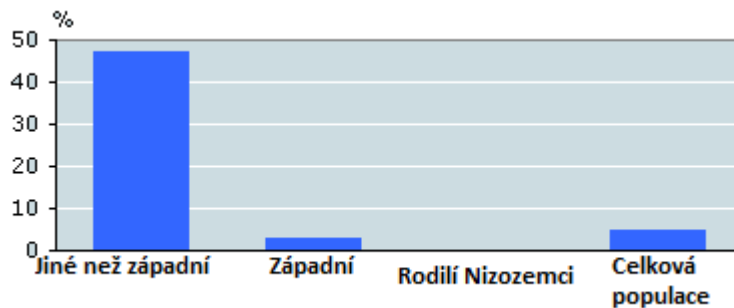
Příloha č. 1: Sociální exkluze podle etnického původu v roce 2010

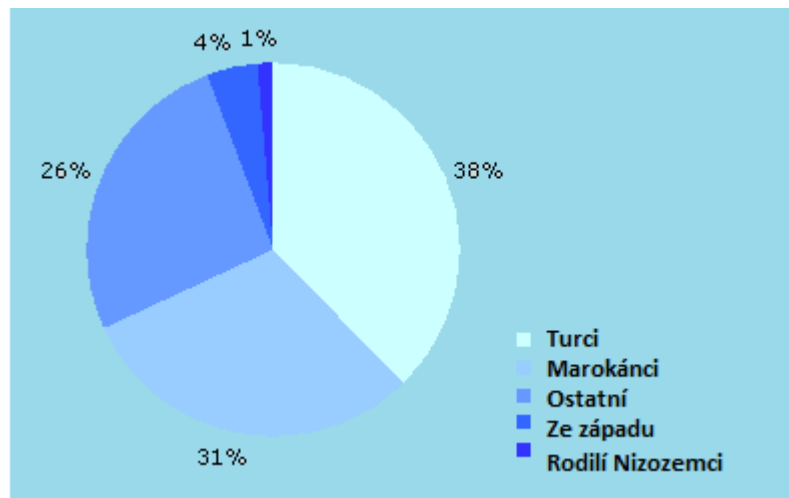
Příloha č. 2: Registrovaní 12 až 18 letí teenageri podezřelí z trestné činnosti podle etnického původu

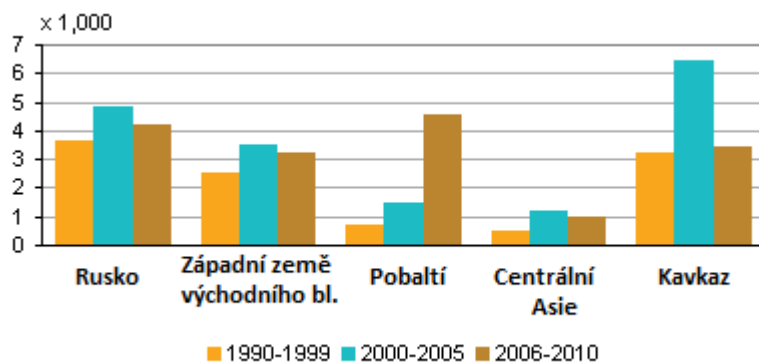
Příloha č. 3a: Procento muslimů podle etnického původu

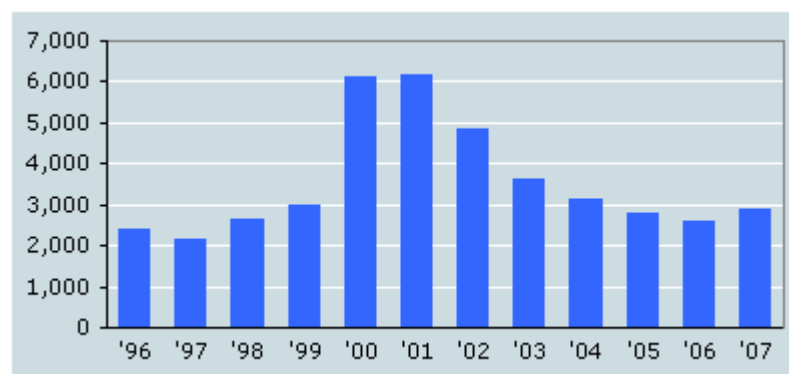
Příloha č. 3b: Rozložení muslimů podle etnického původu

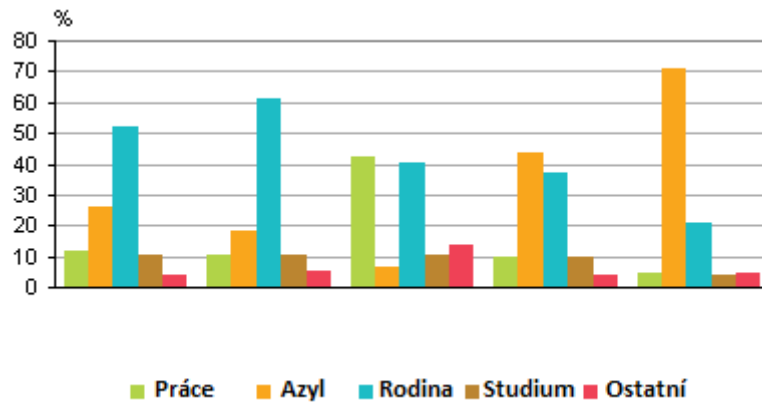
Příloha č. 4: Osoby ze zemí bývalého sovětského svazu k datu 1. ledna 2012 podle roku vstupu do země

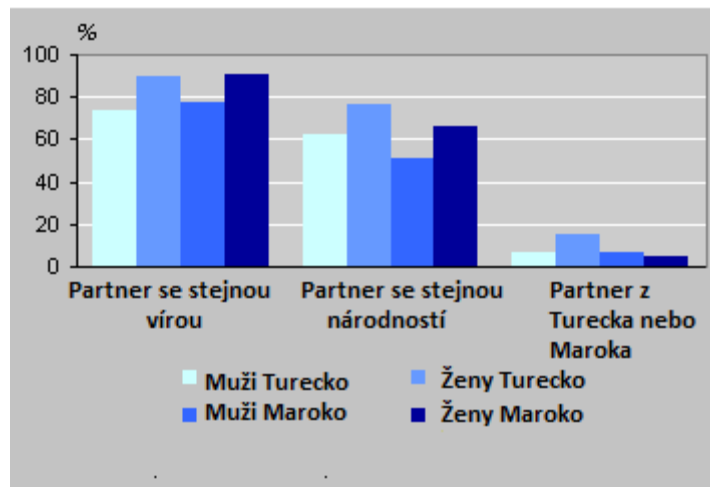
Příloha č. 5: Počet přistěhovalců ze zemí bývalého sovětského svazu podle roku imigrace

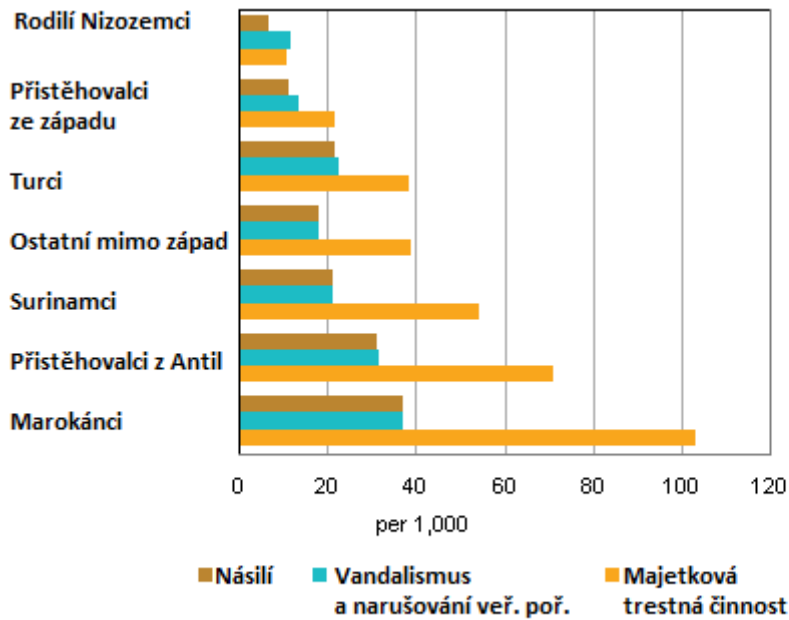
Příloha č. 6: Přistěhovalci ze zemí bývalého sovětského svazu podle důvodu

Příloha č. 7: Názory přistěhovalců na výběr vhodného partnera pro život v roce 2012

Příloha č. 8: 12 až 18 letí mladí podezřelí muži podle etnického původu a typu zločinu

Příloha č. 9: Vývoj politických preferencí v Nizozemí od 1. 1. 2013 do současnosti

